

Herman,

hvad

bringer

fremtiden

Herman hvad bringer fremtiden?

Fortællinger fra Herman Triers Plads

Roskilde Universitet foråret 2010

ENSPAC, Plan, By & Proces og Geografi
Kandidat modul

Lasse Kent Jensen, Lise Juul Madsen, Stine
Nielsen og Susanne Raunsgaard Bøcker

Vejldere: Bo Elling og Keld Buciek

Indholdsfortegnelse

07 1. Motivation

09 2. Problemfelt

- 2.1 Problemformulering
- 2.2 Fra problemformulering til projektdesign

13 3. Metodiske refleksioner

- 3.1 Læsning af byen
- 3.2 Læsning af Herman Triers Plads
- 3.3 Fænomenologisk og hermeneutisk inspiration
- 3.4 Narrativer i analysen
- 3.5 Tilgang til feltet
- 3.6 Empiriske refleksioner
- 3.7 Teoretiske refleksioner
- 3.8 Opsamling

26 4. Sted og mobilitet

- 4.1 Den mentale by
- 4.2 Land-by modstillingen
- 4.3 Nuancer af byen
- 4.4 Et mobilt perspektiv
- 4.5 Rytme: et teoretisk input
- 4.6 På vej mod et stedsbegreb
- 4.7 Opsamling

37 5. Fællesskabet og det fremmede

- 5.1 Naboskabet set i et generations perspektiv
- 5.2 Det fremmede
- 5.3 Trygheden i det fremmede og øjebliksfællesskaber

5.4 Opsummering

47 6. Det offentlige og det private

- 6.1 Offentlig park / privat have?
- 6.2 Ejerskab og ansvar - hvem skal handle?
- 6.3 Taktiske fordrejninger
- 6.4 Retten til byen - kampen om byen!
- 6.5 Opsamling
- 6.6 Samlet delkonklusion for analysen
- 6.7 Analysen som ansats til planlægningens diskussionen

59 7. Problematikker i en planlægning verden

- 7.1 Forskellige forestillinger om pladsen
- 7.2 Mulighedsrum for nogen - men ikke for alle
- 7.3 At planlægge, men for hvem?
- 7.4 Selvforvaltning og ejerskab

63 8. Konklusion

65 9. Perspektivering

67 10. Fodnoter

71 11. Litteraturliste

1. Motivation

"...it is impossible and pointless to design a city for the future because we have no say in that future. What we can do is to predict or strive for changes in the way people live together, to take these into account when considering possible alternative urban forms."

(Situationisten Constant i Pinder 2005:259)

Scenen er sat. En grå og kold vinterdag i februar i København på kanten mellem Nørrebro, Vesterbro, Frederiksberg, og 5 minutter fra Rådhuspladsen står vi – projektgruppen her - og træffer vores valg. Vores projekt skal tage udgangspunkt i netop dette sted: Herman Triers Plads. Et mennesketomt, umiddelbart forladt, dødt og lidt trøsteløst sted, tænkte vi fra første færd. Rygterne og folk vi havde talt med, der kendte til stedet, havde enstemmigt fortalt os historier om manglende naboskab, hyp-pige flytninger og om synet af anonyme flakkende skikkelser, der bevægede sig langs husmurene uden at løfte ansigtet fra fortovets fliser. Man kan spørge sig selv, hvorfor vælge sådan et sted og med hvilken faglig begrundelse? Virker det umotiveret? Ja, for nogen måske, men for os var motivationen at tage fat på og undersøge et sted, hvor ingen havde bedt om det andet end måske stedet selv. Et nærmest ikke-sted, hvor planlæggere normalt ikke kommer. Det er en normativ betragtning, det ved vi, og opgaven her handler i høj grad også om forholdet mellem, på den ene side en analytiske, klassisk videnskabelig undersøgende og beskrivende tilgang til verden, og på den anden side normative betragtninger om verdens beskaffenhed: om samfundets sociale organisering som noget foranderligt, hvor individerne har mulighed for selv at være med og

ændre på tingenes tilstand. Det vigtige punkt før den vinter kolde dag på Hermann Triers Plads var gruppedannelsen på RUC på henholdsvis Geografi og Plan, By & Proces. Den fælles interesse var ønsket om at undersøge den retning inden for samtidskunsten, der beskæftiger sig med det relationelle, hvor værkerne opstår i relation mellem beskuer og kunstner, og hvor feltet er den omkringliggende virkelighed. Spørgsmålet var om den relationelle æstetik havde nogle potentialer og praksisser, der kunne overføres til en planlægningsvirkelighed? Fra den relationelle æstetik kom vi videre til dens udspring i den politiske aktionskunst fra 1960'erne og frem, med Situationist International (SI) som den mest kendte og citerede gruppe internationalt¹. Her fandt vi en inspiration i SIs taktik med at konstruere situationer, der kunne få de urealiserede muligheder i hverdagslivet og byen frem som;

"...a realm of possible emancipation, human fulfilment, and play in which people could challenge alienation, by creating spaces to fit their own needs and desires and thereby realize their potentialities as living subjects."
(Pinder 2004:109)²

Men hvordan kan man realisere dette (måske) frigørende potentiale hos nogen borgere, som hverken har spurgt efter det, adresseret nogle problemer og som måske i sidste ende ikke ønsker at der skal ske nogen ændringer? Det kan man umiddelbart heller ikke, i hvert fald ikke fra den universitets-studerendes analytiske position, mener vi, men vi kunne i hvert fald give borgerne muligheden for at fortælle om deres drømme for fremtiden og tage disse drømme (om det handlede om handling eller ej) alvorligt.

Dualiteten mellem det analytiske og det praktiske har været en udfordring gennem hele projektprocessen, og i særdeleshed her ved skrivebordet. Det er en spænding vi har forsøgt at forholde os til gennem hele opgaven, men det er samtidig det præmis, som læseren er nødt til at forholde sig til og acceptere.

Således valgte vi, at Herman Triers Plads skulle være omdrejningspunktet for vores casestudie: En analyse af livet i byen på et givet sted med udgangspunkt i beboernes drømme og fortællinger. Samtidig er opgaven en analyse af det, som af flere er kaldt *planlægningens problem*. Nemlig paradokset mellem den analyserende og praktiserende praksis, hvor den planlægningen berører sættes som udgangspunkt for planlægningspraksissen³.

2. Problemfelt

Alt er i dag muligt! Vi kan rejse til eksotiske steder som Thailand, Hawaii og Bali, vi kan købe argentinsk oksekød i supermarkedet, og vi kan kommunikere let med arbejdspartnerne i Kina. Globaliseringens mere insisterende fremmarch er gradvist blevet en integreret del af vores forståelse af samfundet, og har sat mange betingelser op for samfundet i helhed, og har dermed også sat udfordringer og betingelser op for byens udvikling.

Dette har også haft en betydning for hele planlægningsfeltet, der over de sidste 15-20 år har overgået drastiske forandringer - både på et fagligt teoretisk plan, men også det praktiske plan (Sehested 2003). I 1990'erne kom bypolitik på den politiske dagsorden, der betød at det bypolitiske felt har bevæget sig fra restriktive rammer og planer, gennem et repræsentativ, hierarkisk og bureaukratisk styre, til en mere åben og inkluderende styreform. Den nye bypolitik fordrer nye styreformer, organiseringsformer, samarbejdsformer og processer, hvor mange af byens offentlige og private aktører går sammen om at finde løsninger til byens udvikling. Det er dette skift der beskriver skiftet fra government til governance (Sehested 2003:9f).

Et vigtigt element i bypolitikens udvikling, er da den socialdemokratiske regering i 1998 opretter et By – og Boligministerium. Ministeriet laver en handleplan, hvor ønsket er at kombinere vækst – og velfærdspolitikken med henblik på primært at skabe gode erhvervsbetingelser - at sikre byerne som fortsatte vækstcentre - og derved styrke de enkelte byer i den globale, nationale og regionale konkurrence

samt styrke belastede byområder. Bypolitikken har dermed fulgt to spor. Enten er man vækstorienteret eller velfærdsorienteret. Dette er to forskellige retninger, der begge retter sig mod byens udvikling, men som har svært ved at mødes i praksis, og som repræsenteres af forskellige aktører (Sehested 2003:18f). Vækstpolitikken er den erhvervsmæssige konsekvens af den globale udvikling. Denne strategi er typisk topstyret, lukket og elitær. Velfærdsstrategien derimod, beskrives ud fra demokratiske og relativt åbne processer med mange aktører involveret.

Disse perspektiver tegner den bypolitiske scene, og denne udvikling sætter mange udfordringer op for planlæggeren. I og med disse processer har udviklet sig over en forholdsvis kort periode, har planlæggeren skulle forholde sig til nye strukturer, nye fokusområder og nye strategiske overvejelser. Tidligere, handlede det om at styre og regulere ud fra reformer og planer hvor de primære arbejdsopgaver omhandlede trafik og boliger. Det var kommunen, der satte rammerne og lavede regler for udviklingen, som de private og borgerne så derefter skulle udfylde og efterleve (Sehested 2003:169). Den tidligere forestilling om planlæggerens rolle, er i kraft af bypolitikens komme, skiftet fra government til governance, og er dermed blevet mere kompleks: Det er ikke længere nok for planlæggeren at forholde sig til planer og reformer, for nu handler det om at realisere projekter hvor de nye aktører og netværk indgår som en del af denne udvikling.

Dette vidner også om, at man ikke kun har nye og udfordrende forventninger og krav til planlæggerens rolle, men også at disse forventninger projice-

res ud på aktørerne i et netværk og i lige så høj grad borgerne. Men kan man forvente at byens borgere er bevidste og indstillede på hele denne strukturændring i systemet, når det er så omfattende?

"Byens udvikling skabes og styres således ikke fra det offentlige hierarki, men gror op fra nedefra og uden for det offentlige, fra fx borgere, interesseorganisationer og privatøkonomiske interesser i byen og man finder i fællesskab de bedste løsninger" (Sehested 2003:173).

Borgerne sidestilles altså med byens aktører, interesseorganisationer og politikere. Stilles der for høje krav til borgerne når planlæggerne ikke længere forventer "...at politikerne og borgerne blot tager deres ekspertargumenter for gode varer"? (Sehested 2003:177). Der er dermed en forventning til borgeren om at vise interesse for lokalområdet, skabe løsninger på eventuelle problemer samt kritisere ekspertudsagn. Ja, planlæggerens rolle har taget en voldsom og interessant udvikling, men det har borgernes rolle da så sandelig også. På den ene side er der en lang række forventninger til borgernes evner og engagement, men på den anden side opfatter man fra det offentlige side stadigvæk borgerne som nogle der skal planlægges for og ikke med. At det er lovpligtigt at inddrage borgerne i byfornyelsesprogrammer, ændrer ikke på det faktum, at borgerne bliver lyttet til, men ikke inddraget i processen⁴. Man inddrager en masse aktører og borgere, men de får ikke lov til at bestemme. Er det borgerinddragelse?

På papiret betragtes borgerne ligeværdige som andre aktører. Men mon ikke beboerne f.eks. dem fra Herman Triers Plads, vil finde det problematisk

at indgå i denne komplekse verden på lige fod med andre aktører? Planlægningen tager jo som nævnt udgangspunkt i vækstorienterede eller velfærdsorienterede projekter. Så hvad er mulighederne for et sted som Herman Triers Plads, når der egentlig ikke er nogen problemer, andet end at det kan virke kedelig. På den måde kan man ikke på Herman Triers Plads følge den velfærdsorienterede linje, og på den anden side er stedets 'problemer' heller ikke i tråd en med vækstorienteret tilgang: Hvor er vækstpotentialet henne der? Så er der rent politisk nogen mulighed for forandring i området?

På den anden side, hvorfor skal et sted som Herman Triers Plads forandres? Med planlæggerbrillerne på er stedet kedeligt og uproblematisk, men er det grund nok til at intervenere? Skal alle steder i byen ligne Sankt Hans Torv, eller er der rent faktisk behov for steder i byen som denne 'oase', som en af vores informanter kalder pladsen. Hvem siger at det SKAL være anderledes? Man kan ikke tage en taxa til Herman Triers Plads, da ingen taxachauffør kender denne destination. Selv flere elever fra Teknisk Skole, der ligger overfor pladsen, har aldrig bemærket at der var et grønt område skråt over for deres hovedindgang. Er det forjættende eller charmerende at have anonyme steder som disse i byen? Er det godt nok at have et anonymt sted i byen, som kun beboerne værdsætter. Det er jo interessant at undersøge hvad pladsen betyder for beboerne, på trods af at der aldrig ses nogen mennesker der.

Hvad der også er interessant er, hvordan beboerne betragter det "offentlige" rum og møderne på dette sted. Hvordan mødes de omkring deres lokalmiljø og Herman Triers Plads? Og hvordan kan det of-

fentlige rum på pladsen ses som en social dimension af bylivet? For stedet betyder vel noget? For den amerikanske sociolog Richard Sennett er stedet mere end blot noget funktionelt:

"En by er ikke bare et sted, man bor, køber ind, går ud og lader sine børn lege. Den er et sted, der har indflydelse på, hvordan vi udvikler vores etik, hvordan vi udvikler en fornemmelse for retfærdighed, og først og fremmest hvordan vi lærer at tale med og lære noget af mennesker, der ikke er ligesom os selv, da det er sådan mennesker bliver menneskelige." (Sennett 2008:151).

Men beboerne Herman Triers Plads lader ikke deres børn rende rundt og lege på pladsen, de opholder sig ikke i rummet og de færdes ikke på pladsen og som udefrakommende, er der ikke noget at komme for, man mødes altså ikke på Herman Triers Plads. Hvad kan man så forbinde med dette område, når det ikke er et sted der direkte bruges?

Når geografen Doreen Massey siger 'Geography Matters' (Massey 1984 i Healey 2007:201) mener hun, at stedet har en betydning i flere sammenhænge. I trafiksammenhænge ville det betyde, at man ikke kun kan betragtede myldretider som et generelt problem, men derimod bør man rette sig undersøgende specifikt mod, hvor det forekommer, hvad er betydningen af dette og hvordan og hvor er det oplevet. Stedet er relationel og i en konstant proces, som man ikke kan homogenisere, da det tillægges en betydning af den enkelte, der hele tiden ændres og udvikles (Massey 1994: 2005). Der er altså flere overvejelser omkring steders betydning, og påvirkningen af dette. Når man i planlægningen går ind og intervenserer, rykker man også nogle forestillin-

ger. Det er derfor planlæggeren skal forstå brugernes forståelse af stedet, når de intervenserer, både på det sociale og fysiske plan (Healey 2007:202). For når forandringerne bliver politiseret og indgår i politiske dagsordner, skal man have for øje, at det vil påvirke det daglige liv og forståelsen af området, af de som arbejder, bor og bruger området. Der er altså konsekvenser når man ændrer de fysiske forhold. Steder som Herman Triers Plads, kan være et af de steder, der har en speciel plads i bevidstheden hos mange beboere. Byplanlægningsprofessoren Patsy Healey (2007:202) mener at fra at skelne det urbane mellem den oplevede by og den forestillede by, er det urbane en masse ting på samme tid. Det er både det forestillede og den praktiske brug af stedet.

Byboerne indlever sig under nogle overordnede strategier, hvor individerne handler under, og udøver økonomiske og politiske processer, der dels former og sætter rammer for individet der samtidig er med til at producere og reproducere disse rammer. Men hvis man ser bort fra disse overordnede strategier, hvordan kan man da i et hverdagslivsperspektiv, gennem beboernes fortællinger og narrativer, se på et sted og forstå det? Men hvad *er* den oplevede og forestillede by?

Projektet indskriver sig hermed i feltet af en planlægningsdiskussion om, hvordan man kan planlægge efter "det gode liv", hvor det er de mennesker, der bruger stederne i byen, som planlægningen bør tilgodesee. For hvad er det egentlig, der betyder noget i byplanlægningen, og hvor er det planlægningen i dag går forkert? Opfanger planlægningen individernes hverdagsliv tilstrækkeligt? Hvis

forståelsen af stedet er relationel i forhold til den enkelte, hvordan kan man i planlægningssammenhænge da danne et overblik og studie over dette? Stedet har lige så mange betydninger og forståelser som mennesker. Dette sætter en del problematikker overfor planlægningen. Bygeografen Kirsten Simonsen ser på det levede liv i byen. Hun fokuserer ikke på planlægningen, men hun mener, at man må forstå det levede liv for at forstå byen og dermed planlægningen af den; *"...uden den erkendelse bliver planlægningen og forståelser af byplaner uinteressante"* (Simonsen i Nielsen & Nielsen 2007:130). Beboernes narrativer og stedsforståelse er derfor vigtig i studiet af Herman Triers Plads, når man undersøger dette anonyme sted. Er der behov for planlægger i et rum som dette?

2.1 Problemformulering

Hvordan kan beboernes narrativer, indfange stedet Herman Triers Plads, og hvilke problematikker medfører det i en fremtidig planlægning, hvis man tager udgangspunkt i disse?

2.2 Fra problemformulering til projektdesign

Med denne problemformulering som projektets udgangspunkt, hvordan vil vi så bevæge os frem mod et design af projektet? Hvad vil vi gøre og hvad er målet med undersøgelsen af Herman Triers Plads? Målet med undersøgelsen er først og fremmest at tilegne os en indsigt i individernes hverdag samt at opnå en forståelse af problematikkerne omkring det levede hverdagsliv omkring pladsen ved også at

forstå det samspil, den interaktion og de dynamikker, der er på spil mellem beboerne i meningsdannelser. En kvalificeret forståelse af stedet Herman Triers Plads, hvor de indbyggede ambivalenser i beboernes hverdagsliv er indskrevet i, vil give os en bedre fornemmelse af de planlægningsmæssige udfordringer på stedet. For at få indsigt og forståelse for kompleksiteten i beboernes hverdagsliv og -betydning har vi benyttet af os af forskellige kvalitative metoder⁵. Det er i denne proces at den eksplorative fremgangsmåde i de semistrukturerede kvalitative interviews (Kvale 1997) vi vil foretage kan vise sit værd i forståelsen af det yderst komplekse hverdagslivs betydning og mening. Ud over de semistrukturerede interviews (Kvale 1997) vil vi i en workshop benytte os af elementer fra både gruppediskussionen (Pollock 1955 i Buciek 1996), det kritisk-utopiske fremtidsværksted (Nielsen & Nielsen 2007) samt endelig idéen om at skabe *mental maps* (Gould & White 1986). Elementerne fra gruppediskussionerne og fremtidsværkstedet giver os som facilitatorer anledning til at være observatører af en proces, samtidig med der sker en interaktion beboerne imellem. Tilsammen udgør disse forskellige metodiske redskaber en metodisk triangulering (Kvale 1997:238) eller bricolage⁶ (Kincheloe 2001), hvor de kvalitative metoder benyttes til at belyse vores problemstilling. Det springende punkt er dog, hvorledes der skabes sammenhæng mellem de forskellige metoder og teoretiske tilgange. Dette vil vi uddybe i det følgende afsnit.

3. Metodiske refleksioner

I følgende afsnit ønsker vi at skabe en forståelse for vores teoretiske og metodiske refleksioner.

En metafor herpå kan være med til at åbne op for vores syn på Herman Triers plads og byen. Vi låner billedet fra en fransk by- og hverdagsfilosof de Certeau og hans kapitel (om) *Walking in the City* fra bogen *The Practice of Everyday Life* (1984), hvor han gør sig en del overvejelser om forholdet mellem teori og praksis.

3.1 Læsning af byen

Vi står vi på toppen af World Trade Center. Overblikket her gør, at byen kan observeres og studeres, som var den en scene og bygningerne en tekst, der kan læses. Men hvad er glæden ved at være dette 'solar eye' (de Certeau 1984:92)? Hvorfor kommer ønsket om at se byen fra oven før ønsket om at tilfredsstille den? Fra 110 etagers højde zoomer de Certeau ned på gadeniveau. Her er der kroppe i bevægelse. Det er kroppene, der er medforfattere, de skriver byen som en tekst uden selv at være i stand til at læse den. Således bliver vandringen til et forbrug af byen i stedet for det kølige overbliksbilledes repræsentation. Fra skyskraberens top kan byens inddelinger og strukturer aflæses, mens den enkelte krop er usynlig – den forsvinder og bliver til indfældede taktiske operationer; "... der betyder, at byen opleves som en fortløbende historie med en narrativ struktur, som subjektet selv skaber." (Nielsen 2001:23). Kritikken af det eleverede olympiske blik, til at beskrive byen, afløses af et syn på andre hverdagslige kropslige praksisser, der udfordrer

disse geometrisk, panoptisk teoretiserende fremstillinger af by-(en)billedet. "Brugen af byen nedbryder og forskyder betydningen af den", skriver Tom Nielsen om de Certeaus visuelle fortælling om byen (Nielsen 2001:23). Den tilsyneladende homogene by, gennemstrømmes af en myriade af heterogene praksisser. Byen læses som en bog, bevægelsen gennem byen som en sætning, men den kan læses på mange måder. Der er oplagte og mindre oplagte læsninger, ligesom brugen af byen kan have forskellige tolkninger og praksisser, set fra forskellige perspektiver og tilgange med forskellige udgangspunkter og slutninger.

3.2 Læsning af Herman Triers Plads

Hvad er det for et sted dette Herman Triers Plads? For det er vel et sted med veldefinerede grænser i forhold til resten af byen og et sted er da en afgrænset rumlig enhed? Ja og nej. Grænserne skal i hvert fald defineres af nogen. I projektprocessen valgte vi at kaste blikket på Herman Triers Plads og vi har således defineret hvilke grænser, der skulle optegnes og hvem der skulle inkluderes i kategorien 'beboer på Herman Triers Plads'. Kan man det? Til det kan vi svare et ambivalent ja og nej. Vi så et sted og kastede os over undersøgelsen af stedet vel vidende at stedet er et sted i kraft af andre steder og ikke kan undersøges som en lukket enhed. Men vi så en fordel i at definere vores undersøgelsesfelt af den i forvejen 'fysiske' afgrænsning, der dannes af den lille plads i midten af et område omkranset af tre forskellige bolig karrer⁸. Det gjorde vi for at undersøge hvordan disse mennesker, der bor det samme sted i den samme by, på forskellig vis lever deres liv og har deres daglige praksis. Er der sam-

menfald, forskelle, giver en sådan sammenligning mellem menneskenes daglige praksis overhovedet mening?

I motivationen argumenterede vi for valget af case. På sin vis er det et tilfældigt valg – og så alligevel slet ikke. Vi søgte en plads i byen, uden synligt liv, til at studere bylivet og Herman Triers Plads var ideel. Andre steder, ville givetvis have udmøntet sig i ligeså interessante undersøgelser. Pointen her er, at Herman Triers Plads ikke havde nogen italesatte problemer eller konflikter, ligesom det ikke havde været udsat for en 'planlægning' og dermed institutionel/strukturel problemløsning, som de Certeau er inde på ovenfor. Målet var at finde et lidt overset og neutralt sted midt i en bymæssig kontekst, hvor det var muligt at studere hverdagslivet, gennem beboernes narrativer.

Udgangspunktet var undersøgelsen af de iboende utalte fortællinger i en fysisk rumlighed på en lokalitet i byen. Det var de situerede kroppers bevægelser gennem området og videre rundt i byen, vi var interesserede i. Det var de ulæselige tekster, der blevet skrevet med kroppenes narrativer, vi ønskede at nærme os (de Certeau 1984:92f). En mobilitet forstået som tidslighed og rumlighed, som vi vil komme ind på (Simonsen 2005:45), og hvor kroppen er indfældet i stoffet i byen (Nielsen 2001:23) og hvor byen dermed konstrueres som mental og social form (Lefebvre 2004 i Simonsen 2005:45ff). De Certeaus indledende metafor til afsnittet er inddraget for at skabe et billedligt syn på den kompleksitet, der hersker i byen og problematikken i det at *planlægge* for en by, hvor alt altid er i bevægelse – dermed er det også en problematisering af rappor-

ten her. Vores ontologiske udgangspunkt problematiserer byplanlægning, som beskrevet af de Certeau. På samme tid udfordrer vores valg af metoder (inspiration fra aktionsforskning) dette ontologiske udgangspunkt og byplanlægningen som det den er i dag. Vi vil i det følgende prøve at udrede vores epistemologiske og ontologiske udgangspunkt for at skabe en forståelse for disse implikationer.

3.3 Fænomenologisk og hermeneutisk inspiration

Vi tager afsæt i Hansen & Simonsen (2004) som tilgang til at forstå den rumlige dimension af fænomenologien og benytter endvidere Dan Zahavis (2003) kontekstualisering af fænomenologien i en sociologisk ramme. Det sociologiske fænomenologiske udgangspunkt er, at alt er socialt forankret. Vi fokuserer derfor på;

"...at redegøre for, hvordan en mangfoldighed af erfaringer kan konstituere meningssammenhænge, som tilsammen danner den sociale virkelighed" (Zahavi 2003:83).

Den fænomenologiske tilgang fordrer, at det er aktøren eller fænomenerne, der skal fungere som kilden til at opnå viden om verden, og at vi som forskere på den måde "går til sagen selv" (Rendtorff 2004:278). Vi er opmærksomme på den hermeneutiske drejning i fænomenologien, når vi inddrager beboernes fortællinger i analysen, fordi den lægger vægt på vigtigheden af fortolkning. Vores analyse af beboernes fortællinger om deres hverdagspraksisser på Herman Triers Plads, er præget af et fokus på både forståelse og fortolkning. Når beboerne

omsætter deres erfaring til ord, indgår deres erfaringer i en reflekteret bevidstliggørelse og vores repræsentation af beboerne bliver en repræsentation af deres gentagende tolkning af sig selv (den dobbelte hermeneutik). Fænomenologien ønsker at udfordre den kartesianske dualisme, og Merleau-Ponty indfører begrebet krops-subjekt, hvor den levede erfaring er lokaliseret; *"i mellemrummet mellem bevidsthed, som et tænkende subjekt, og kroppen (som materielt objekt)"* (Hansen & Simonsen 2004:144f). Forholdet til omverden er også betinget af det kropslige nærvær, selvom kroppen snarere er levet (gennem sanserne) end den er direkte erkendt (Simonsen 2005:53).

3.4 Narrativer i analysen

Formålet med vores analyse er at vise et kvalitativt øjebliksbillede af vores genstandsfelt og herved give et indblik af en 'virkelighed', som den fremstår på Herman Triers Plads ud fra vores valgte empiri, og dermed diskutere dette i forhold til de planlægningsmæssige udfordringer disse medfører. Med fænomenologien er vores tilgang til beboerne under interviews og workshop 'åben'⁹ eftersom vi i den analyserende, fortolkende proces lader deres udsagn være det styrende for hvilke perspektiver vi tager fat i. Denne viden vi tilegner os, vil dermed være et styrende element i analysen. Inspireret af Kirsten Simonsens bog "Byens mange ansigter" (2005) ønsker vi at få beboernes stemmer aktiveret.

"En forståelse af konstruktionen af byen involverer derfor analyse af den måde, hvorpå gensidigt konstituerende kropslige og narrative operationer giver form til urbane rum. En paradigmatisk dimension af en sådan

forståelse er forskellighed i kultur, etnicitet, klasse, køn og seksualitet, det vil sige erfaringer og møder mellem forskellige kroppe i det levede, erfarede og begrebne rum." (Simonsen 2005:79).

Med fænomenologien og inspiration fra den narrative analysestrategi bruger vi beboernes¹⁰ historier aktivt i analysen. Det er som bekendt deres egne erfaringer med Herman Triers Plads, som vi er interesserede i, og vi tager udgangspunkt i disse erfaringer som *narrativer*. Begrebet har Kirsten Simonsen fra Ricoeur (1984) og de Certeau (1984) og det er også herfra vores inspiration tager sit afsæt – i kroppenes tegnsætning gennem byen ud fra argumentet om, at enhver fortælling i udgangspunktet er rumlig (de Certeau 1984, Ricoeur 1984 i Simonsen 2005:60ff).

Indkredsningen af analysens emner afstedkommes altså af beboernes *narrativer*. Disse konstrueres under interviewet ud fra en reference til fortid, fremtid og nutid. Deres hverdag i dag, deres hverdagslige praksisser og *narrativen* herom, kan kun forstås i relation til en fremtid og en fortid¹¹.

"Tid bliver til menneskelig tid, for så vidt som den udtrykkes narrativt, og fortællingen når sin fulde betydning, når den bliver en forudsætning for eksistensen i tid" (Ricoeur 1984 i Simonsen 2005:70).

Derfor er det tidslige og kropslige narrativt forbundet og uadskillelige. Fortællinger er allerede praktiker. Derfor er det at fortælle om sine handlinger, en handling i sig selv, siger de Certeau (1984:80). Et narrativ kan derfor ikke koges ned til kun at udtrykke en praksis, selve narrativet er med til at

forme denne praksis, og når der fortælles, så fortolkes denne fortælling og praksis i én og samme handling. Beboernes fortællinger er dermed skabere af en 'fakticitet' - en subjektiv fortælling, der så at sige objektiveres - en praksis, der skabes under fortællingen.

Den 'fakticitet' kan således siges at være der/hvorudfra beboerne ved Herman Triers Plads agerer i verden. Vi mener hermed at beboerne er medskabere af deres verden, i en grad der indebærer muligheden for en taktisk fordrejning af de styrende abstrakte strategiers magt (Lilliendahl Larsen 2007:130). Vi vælger derfor de Certeaus briller, når han beskriver de muligheder individet har, i de hverdagslige praksisser for at indskyde et taktisk '*strategisk dispositiv*' til egen fordel. Individet har her mulighed for at udføre egne taktikker inden for en overordnet strategi¹².

Hermed lægger vi et magtperspektiv på hele rapporten og projektprocessen. Magtperspektivet er især vigtig at påpege, idet vi aktivt ved intervention i området og gennem vores workshop, handler inden for et planlægningsfelt, der fremstår enormt magtudøvende og hierarkisk opbygget (dog i mindre grad end tidligere (Sehested 2003)). Vores intervention i området kan derfor ikke fraskrive sig konsekvensen af at udøve magt: Selv om vi kalder vores workshop for 'åben' vælger vi at afholde den og karakteren af den. Det er på sin vis udtryk for en typisk planlægningstilgang¹³. Hermed bevæger vi os ind på et magtfelt hvortil marxistisk inspirerede tænkere, som Lefebvre eller Situationisterne (jf. motivationen) vil hævde at individerne pålægges det dominerende systems rationale, som de

'tvinges til at handle efter'. Det ligger således også immanent i den aktionsforskning vi er inspirerede af til workshoppen, at individet er underlagt magtstrukturer, det skal hjælpes ud af, kollektivt¹⁴, for derved at kunne selvforvalte. At vi mener dette er vigtigt, spænder overens med den forestilling, vi har fra Læssøe (2007), om at der i dag ikke eksisterer et alternativ til systemet og at det kan afhjælpes via oplysning. Vi mener dog stadig, med de Certeau at der er muligheder for taktiske handlinger eller modhandling og at disse skal ses som et frigørende potentiale i sociale situationer i hverdagslivet, om end de udføres inden for overordnede strategier (Lilliendahl Larsen 2007:130).

3.5 Tilgang til feltet

Beskrivelsen af byen og af de mennesker, der færdes i byen tolkes ud fra et vist perspektiv med en bestemt forforståelse. Denne forforståelse kan ændres i takt med dybdegående undersøgelser som grounded theory¹⁵ (Glaser & Strauss 1967, Hviid Jacobsen 2002, Zahavi 2006:12), den eksplorative fremgangsmåde (Bitsch Olsen & Pedersen 2004) eller case studiet (Bryman 2004) eller i løbet af livet gennem personlige oplevelser. Vi anvender en åben (ustruktureret) kvalitativ eksplorativ metode, for at opdage nye dimensioner af feltet og afhjælpe en teoretisk lukning af problemstillingen (Kvale 1997:107). Vi benytter: "*...en tillempet form for grounded theory (...) blandet med hermeneutikken.*" (Drewes Nielsen 2009:159), da målet for herværende undersøgelse netop ikke er; "*...opstillingen af en model, en række påstande om verdens beskaffenhed*" (Bitsch Olsen & Pedersen 2004:186). Med andre ord, og med fænomenologien som udgangspunkt, bevæger

vi os væk fra en universalistisk verdensopfattelse mod en mere rumlig og tidslig differentieret opfattelse (Buciek 1996:173ff). Vi søger ikke objektive sandheder. Derfor bliver den viden vi tilegner os af emnet også benyttet som kontekstuel viden, der ikke kan reduceres eller generaliseres (Hviid Jacobsen 2002:78), inspireret af Kirsten Simonsens "... udviklede teoriapparat [der] ikke er en generel teori om, men begrebslige redskaber til at opfange konstruktionen af byen..." (Simonsen 2005:11). Det fortolkende bliver helt centralt, da vi i vores 'læsning' af empirien har trukket på andres teoretiseringer og begreber, tidligere projekter og undersøgelser samt artefakter og skjult viden.

Men det ændrer ikke på det faktum eller den problematik, som alle forskere indenfor samfundsvidenskaberne står overfor i overleveringen af en aktørs tolkninger af egne handlinger: En subjektivitet og intersubjektivitet, en dobbelt hermeneutik, der efter vores opfattelse resulterer i det umulige i at kunne komme med en generaliserende opfattelse af byen. Når vi erkender det normative greb, der ligger immanent i alle videnskabelige undersøgelser, mener vi, at vi skal være ansvarlige overfor beboerne på Herman Triers Plads for en så kontekstuel overlevering som muligt (jf. de Certeaus metafor). Dette er endnu mere vigtigt når vi med en workshop netop møder denne intersubjektivitet, og beboerne udveksler forståelser og forforståelser i mødet med hinanden.

Vi tror dermed ikke at vi, ved hjælp af kontekstnær forskning kan fraskrive os denne normativitet, og vi forsøger derfor at indfange konteksten fra flere vinkler ved at lave en metodisk triangulering gen-

nem interview, gruppediskussion og aktionsforskning. Herved kan vi opnå forskellige perspektiver og viden om vores felt (Drewes Nielsen 2009:20).

3.6 Empiriske refleksioner

Vi har i denne opgave indsamlet en stor mængde empiri. Ved bådte at have enkeltinterviews og en fælles workshop, har vi som forskere fået et indblik i beboernes hverdag gennem de personlige erfaringer og narrativer, og også haft mulighed for at betragte hvordan meningsdannelsen skabes en gruppesammenhæng. Disse materialer har taget udgangspunkt i analysen ved systematisk gennemgå og kode¹⁶ de forskellige temaer fra de enkelte interviews (Kvale 1997:190). Selektionen af valgte citater kan derfor både siges at være taget ud af kontekst og underlagt subjektive inddelinger fra vores side. Samtidig er det nødvendigt for at kunne samle denne store praksisviden i en analyse. For at give læseren mulighed for at komme ind i vores informanternes verden, har vi valgt at sætte lange citater ind.

Det semistrukturerede interview

For at levendegøre fortællingerne om byrummet gennemførte vi 10 kvalitative semistrukturerede enkeltinterviews med beboere med boligmæssig forankring ved Herman Triers Plads. Vi har metodisk reflekteret over vores tilgang til interviewene, med inspiration fra Kvale (1997) og Bryman (2004)¹⁷. Formålet var at etablere et kvalitativt materiale med størst mulig diversitet, som kunne indfange forskelligartede perspektiver på Herman Triers Plads i (praksis og) fortælling. Gennem den

indledende projektproces fik vi en empirisk funderet forståelse af beboernes umiddelbare erfaringer med Herman Triers Plads, som dannede baggrund for indsnævringen af vores problemstilling. Yderligere interviews kunne have bidraget med en anden og mere viden, men set i lyset af vores store mængde empiri og et semesterprojekts varighed, anså vi det for tilfredsstillende.

Kontakten til beboerne blev skabt ved at vi hængte en teaser op på hoveddørene, hvorpå vi opfordrede beboerne om at henvende sig, såfremt de havde interesse i at dele deres hverdagslige praksisser med os. Denne tilgang var den mindst aggressive, vi kunne tænke i forhold til at intervenere i deres dagligdag. Beboerne fik plads til at overveje deres interaktion med os og heldigvis var det en differentieret skare af beboere, der henvendte sig. Vi erkender dog også eksistensen af det stumme flertal, og at deres historier kunne have bragt et andet lys over projektprocessen og analysen.

Interviewene var tænkt som semistrukturerede. Nogle aspekter af interviewet fik dog en mere ustruktureret og eksplorativ karakter, men det og at informanterne var alene virkede til at nogle af de mere tænksomme og stilfærdige kunne uddybe deres tankesæt. Til formålet havde vi dog lavet en interviewguide (jf. bilag 1), for at fastholde vores fokus og interviewet startede også med en briefing om vores projekt (Bryman 2004:359f og Kvale 1997:132f). Guiden rummede temaer som det sociale aspekt ift. naboskab, betydning og brug af pladsen og det at bo i byen og andre relevante spørgsmål som længde af boligophold, interviewpersonens baggrund (inspireret af det

biografiske interview (jf. Buciek 1996:73). Vores informanters narrativer giver os indblik i et udsnit af deres praktiserede hverdagsliv. Dette indblik er præget af den kontekst, vi interviewede dem i samt under workshoppen og de emner, de fandt mest interessant og derved lagde mest vægt på at uddybe. Informanten bestemte sted for interviewet og til vores held ønskede alle, på nær to, at åbne deres hjem for os. Vi fik hermed et indblik i deres fysiske blik på pladsen ud fra deres vindue og under interviewet kunne de forholde sig direkte til pladsen, samtidig med at interviewet var så afslappende, at vores empiriske materiale afspejler mange meget personlige holdninger¹⁸.

Workshoppen

Følgende beskrivelse af den workshop 'Herman, hvad bringer fremtiden' vi afholdt d. 3. maj med beboerne, er uddybet dybdegående fordi inspirationen til workshoppens opbygning, tilgangen til indsamlingen af data og 'målet' er hentet fra den kritiske teori-tradition og afspejler således dele af vores indgang og engagement til feltet. Vi vil derfor også i følgende berøre problematikken omkring det, som udefrakommende forsker at intervenere; at vi i februar måned bestemte os for at gøre Herman Triers Plads med parken (som et kollektivt aksiome) til vores case, inkludere og aktivere beboerne omkring pladsen og på sin vis ændre deres opfattelse af det sted de bor.

Inspiration fra gruppediskussionen

Ønsket om at undersøge og forsøge at fange erfarings- og meningsdannelsen i praksis, mens den

skabes samt for at få et indblik i de dynamikker, der ligger til grund herfor, fordrede et andet mere interaktivt billede af de processer, der forekommer når mennesker er samlet. Derfor inspireredes vi af gruppediskussionsmetoden som den beskrives af Pollock i Buciek (1996)¹⁹.

Gruppediskussionen er en metodisk form, der udvikledes af Adorno og Horkheimer (Buciek 1996) i tiden efter 2. Verdenskrig, ud fra ønsket om at undersøge hvordan *meninger* dannes. Målet var den 'ikke-offentlige' meningsdannelse og de var – modsat deres samtidige – af den opfattelse at den primære meningsdannelse ikke skete gennem massemedierne eller blandt de intellektuelle, men derimod som et kollektivt moment (Buciek 1996:52). Adorno og Horkheimers løsning var at betone det implicit kollektive gennem gruppeinterviews og –diskussioner, da de mere end kvalitative enkeltinterview eller kvantitative kontekstafkoblede spørgeskemaer, afspejlede de hverdagslige sammenhænge mennesker indgår i (Buciek 1996:47). Meningen er; *"...at gruppediskussionen (...) skal etablere en sammenhæng som er virkeligheden"* (Buciek 1996:53).

I praksis er dette ideal umuligt, men også et tolkningsspørgsmål. Selve situationen, hvor beboerne rives ud af deres normale hverdagsaften, og indgår i ny sammenhæng i nye relationer til en workshop, kan virke uvirkeligt. Adorno og Horkheimer argumenterede for at virkeligheden skulle sikres gennem en klassebevidsthed, hvor det var folk fra samme sociale klasse, der blev sat sammen (Buciek 1996:55). I vores tilfælde mener vi, at det faktum at beboerne bor det samme sted, giver den nødvendige referenceramme til at fremme den ønskede

dialog. Etableringen af en gruppediskussion mellem beboerne gav os samtidig muligheden for at fange de uformelle organiseringer, når vi som udefrakommende observatører får indblik i det 'ikke-fælles miljø' beboerne normalt færdes i til daglig.

Den primære inspiration fra gruppediskussionen kan ses i måden hvorpå første halvdel af workshoppen blev organiseret. Vi startede med et provokerende og inspirerende oplæg omkring det fysiske miljø på pladsen med billeder fra forskellige steder i København og resten af verden. Dette oplæg var indledningen til starten af en diskussion blandt beboerne, som vi styrede via talerliste, der ellers kun var drevet af deres forskellige indlæg. Dette var med til at indfange ambivalenserne både i beboernes levede og oplevede dagligdag, men også til at iagttage de forskellige perspektiver på pladsen. Da gruppediskussionen mere har form som diskussion og ikke interview, bliver vi iagttagende lyttere og 'interviewpersonerne' har mere rum til at problematisere hinandens indlæg. Derfor oplevede vi, som vi vil komme ind på senere i analysen, bl.a. fremkomsten af flere ambivalenser og at spørgsmål, vi ikke på forhånd havde planlagt, blev belyst.

Inspiration fra kritisk-utopisk aktionsforskning

Vi er i høj grad inspireret af den kritisk-utopiske aktionsforskning som bl.a. Kurt Aagaard Nielsen og Birger Steen Nielsen (Nielsen og Nielsen 2007) er fortalere for og udøvere af. Modsat aktionsforskningens udspring i organisationsudviklingen i 1960ernes USA, har den kritisk-utopiske aktionsforskning sit udspring i en marxistisk-orienteret samfundskri-

tik (kritisk teori og hermeneutik). Nielsen & Nielsen (2007)²⁰ fokuserer på en (demokratisk) skabelse og forankring af det almene hos borgeren selv, formuleret bl.a. som *selvforvaltning* og gennemført i praksis af forskerne, som det de kalder *opfordringsstruktur* i fremtidsværksteder²¹. I tråd med vores generelle forståelse af feltet og tilgangen til Herman Triers Plads, benytter vi ideerne fra den kritisk-utopiske aktionsforskning, fordi;

"Aktionsforskningen forstået som kulturarbejde må gøre menneskers livssammenhæng til udgangspunkt og horisont for sine undersøgelser og projekter. Det er hverdagslivet og hverdagserfaringerne, der er udgangspunktet" (Nielsen & Nielsen 2007:74).

Hermed er det igen hverdagslivet som er udgangspunktet for undersøgelsen, men i dette tilfælde i undersøgelsen af de mulige forandringspotentialer beboerne *selv* formulerer ud fra egne livssammenhænge.

Programmet for workshoppen var fastlagt, men under de enkelte overskrifter var processen løst defineret. Beboerne skulle selv på banen og være med til at definere og tegne de store (og små) linjer. Med reference til fremtidsværkstedet fik workshoppen titlen 'HERMAN, hvad bringer fremtiden?'²². Vi bød ind til 'åben' workshop, men meldte ellers intet ud om hvad slutmålet med workshoppen var²³.

Inspirationen fra fremtidsværkstedet kan ses i arbejdet med den utopiske horisont, som vi forsøgte at sætte i gang hos deltagerne. De fik spørgsmålet "Hvad ville være det bedste for Herman Triers Plads?". I den 'kritiske-utopiske orienteringsretning i situationen' ligger der, ifølge Nielsen & Nielsen,

en politisk dannelseslogik (inspireret fra Robert Jungk), hvor; "...der potentielt [åbnes for] en erfaringsdimension, der bryder op og rækker ud over den moderne hverdags indsnævrede horisont" (Nielsen & Nielsen 2007:74). Hermed er der også et empowermentperspektiv²⁴ i aktionsforskningen – i formuleringen af problemerne fra neden²⁵. EksPLICIT ligger der fra aktionsforskerne en kritik af den umyndiggørelse der sker, når den samfundsmæssige realitetsmagt fastfryser den ellers foranderlige samfundsmæssige virkelighed "...og får karakter af en fakticitet" (Nielsen & Nielsen 2007:71f).

Ved workshoppen søgte vi at skabe et (dannelses) rum eller en opfordringsstruktur, hvor den enkelte, i interaktion med andre, kunne være med til at danne en ny erfaringshorisont (og evt. en bedre forståelse for andres) eller en ny selvskabt 'fakticitet'²⁶. Potentielt kunne dette udmunde i en følelse af at være myndige subjekter. Vi ved at det i sig selv er et utopisk scenarie for herværende projekt (tre måneder taget i betragtning). Dog mærkede vi et anstrøg af forandring til slut under workshoppen hos beboerne – en 'genopdagelse' af pladsen og et andet møde med naboerne. Men at det almene, ifølge aktionsforskning, skal vokse ud af det lokale fordrer meget mere tid²⁷.

Aktionsforskningens bagside eller fordel?

Ifølge Lilliendahl Larsen (2007) går (både gruppediskussionen og) aktionsforskningen videre end det traditionelle undersøgelsesspørgsmål²⁸: Fordi holdninger der dannes i praksis, skal således også undersøges (af forskeren) i den konkrete kontekst, hvor interaktionen, meningsdannelsen og ambiva-

lenserne forekommer. For at køre videre på denne idé "...er [det kun] i samspil med praktiske forandringer og eksperimenter, at vi kan opnå valid kundskab om sociale processer og dynamikker" (Lewin i Nielsen & Nielsen 2007:69). Herudfra kan man argumentere for en deltagende frem for en blot tilskuende rolle i udforskningen af samfundet. Samtidig har der også været meget kritik af den metode at bedrive forskning på. 'Internt' fra den kritiske teori, der ser denne form for aktionsforskning som al for aktivt involverende, overskridende 'reglerne' for samtale, formuleret af Habermas (Habermas i Nielsen & Nielsen 2007) eller fra Foucault-inspireret side, der mener at aktionsforskerens projekt er umuligt, idet det blot er en ny form for (skjult) magt, der lægges ned over borgeren (Nielsen & Nielsen 2007:77).

Det vil selvfølgelig altid være en igangværende diskussion, om det er etisk korrekt at rykke (eller ikke at rykke – når man kender forholdene) ved folks erfaringshorisont, og om vi igen er med til at skabe en fakticitet; én forestilling om 'det almene' og reproducere et magtforhold i planlægning vi selv kritiserer. På den anden side kan man sige at;

"Videnskaben skal være etisk engageret, den [kan] frembringe viden, der gør det muligt at gribe ind og mindske de sociale uligheder i byen (...). Videnskaben skal ikke stå og se på, den skal være med til at ændre verden til et bedre sted at være." (Hansen & Simonsen 2004:71)

At forsøge at etablere en uafhængighed eller neutralitet i repræsentationen af den anden er umuligt, den dobbelte hermeneutik er et vilkår, og spørgsmålet er om man plæderer for den ene eller anden måde at bedrive forskning på. Diskussionen her

udfoldes yderligere, når vi i analysen og i vores afsnit om planlægning konkret forholder os til vores intervention: interviews og workshoppen²⁹.

3.7 Teoretiske refleksioner

Indgangen til feltet i rapporten og vores vidensteoretiske udgangspunkt i fænomenologien, udfoldet ovenfor, forudsætter en empiriloyal tilgang, når vi analytisk søger at begrebsliggøre beboernes refleksioner og erfaringer.

Vores teoretiske og metodiske inspiration afføder en bestemt rumlig optik i opgaven hvor vi, loyale overfor vores (tillempede) induktive udgangspunkt, søger mod at begrebsliggøre de hverdagslige praksisser der kommer til udtryk i beboernes narrativer (gennem interviews og workshoppen). Vi vil løbende underbygge vores empiriske fund med teorier til at understøtte empirien. At relatere dette til en reel planlæggerverden forudsætter dermed, en bevidsthed om, dette er et felt der bevæger sig på flere niveauer. Når vi søger en indsigt i stedet, via narrativerne, indfanger vi dette i vekselvirkningen mellem den empiriske analyse af beboernes forhold til stedet og byen, og den teoretiske diskussion.

Vi har udvalgt relevante begreber i teorierne der kan forholdes til fænomenerne i vores kontekst, derfor anvender vi flere teoretiske tilgange til at belyse stedet, Herman Triers Plads.

Vores rumforståelse udspringer af Lefebvres begrebsliggørelse af produktionen af rum (1991) og de Certeaus teori om strategi og taktik. For at gøre disse operationaliserbare i herværende rapport

benytter vi Simonsen (2005) og Lilliendahl Larsens (2007) konkretiseringer, udfoldelser og tolkninger af teorierne, foruden egne tolkninger. Amin & Thrift (2002) benytter vi til at forstå Lefebvres rytmeanalyse og tilnærme os en anvendelse heraf i praksis i rapporten. Simonsen (2005) er især toneangivende i analysen når vi anvender hendes begreb om den 'narrative by', for at spore os ind på en forståelse af beboernes fortællinger om livet ved Herman Triers Plads. Disse teorier danner rammen for analysens tre kapitler. Herudover bruger vi Addey (2009) og Urry (2007) for at få et mobilitetsperspektiv på byens rytmer og Massey (1994, 2005) til at udrede en relationel forståelse af stedet.

Valg og fravalg

Byens rytmer - Lefebvre

Lefebvres rumforståelse og begrebsliggørelse heraf danner vores rumlige optik. En vigtig forudsætning for produktionen af rum, er at enhver levende krop både er og har sit rum; den producerer sig selv i rummet på samme tid som den producerer selv samme rum. Derfor spiller kroppen en væsentlig rolle for den levede erfaring, da sanserne opfanger rummet og kroppen kommer i 'berøring' med rummet (Simonsen 2005:57f)³⁰. Grunden til at vi også har dette fokus på kroppen er fordi det er en forudsætning for at begribe rummet og Lefebvre udvikler også sin begrebslige triade herudfra. Triaden er et billede på at tre adskilte, men alligevel forbundne momenter; det erfarede, det begrebne (rummets repræsentationer) og det levede rum (repræsentationernes rum) konstant producerer og reproducerer rummet (Simonsen 2005:545 og Lilliendahl Larsen

2007:49f). Det vi ser på her i rapporten, er den del, der relaterer sig til produktionen af den rumlige sociale praksis.

For at udvikle en forståelse for de praksisformer, der som aktive elementer strukturerer Herman Triers Plads og ikke blot anse praksisserne som afledede fænomener, benytter vi Lefebvres rytmeanalyse til at indfange perspektivet mellem mobilitet og sted. Vi bruger metaforen 'byens rytmer' fra Lefebvre til, som Amin & Thrift og Simonsen påpeger at belyse oversete temporaliteter i byen. Amin & Thrift kritiserer meget af byforskningen, "...*strangely, the everyday rhythm of domestic life have rarely counted as part of the urban, as though the city stopped at the doorstep at home*" (Amin & Thrift 2002:18). At vi ikke kommer 'ind over dørtrinnet' er et billede på, at mange undersøgelser udelader ellers sammenvævede tids-rumlige figurationer, at mange facetter af byen, i byen (som hjemmet) ikke anses som en del af det urbane. Med Lefebvre, er det muligt at tage fat i netop denne rumlighed og få dagligdagsrytmerne i og omkring hjemmet i spil i forståelsen af stedet, Herman Triers Plads.

Som Lefebvre siger, kan fænomener ikke alene fortælle om byens mange overlapninger og vi kan aldrig få direkte indblik i beboernes interne rytmer. Derfor må vi definere rytmer eksperimentelt som noget, der ikke kan fastlåses eller defineres. For at overskride de undersøgte egen refleksivitet betyder det, ifølge Lefebvre at: "...*include powers of abstraction to name and order the immanent forces behind the instantiated rhythms of the city*" (Amin & Thrift 2002:19). Det er altså en vekselvirkning, som forsker mellem at være modtagelig og fordøje ny

information og foruden det at kunne abstrahere, at hæve sig og begrebsliggøre (ibid.).

Læsning af byen - de Certeau

De Certeaus billede på byen, vi brugte indledningsvist i dette kapitel, hvor han sammenligner byen med en tekst, indfanger det gennemgående tema i hans bog *The Practice of Everyday Life* (1984). De Certeaus teori er således et springbræt for vores indgang til forståelsen for byens rum; hvordan det planlagte rum kan ses som en tekst, der er læselig og under konstant forandring pga. læsningen af den; at den som en tekst, kun eksisterer fordi den læses (de Certeau 1984:70).

De Certeaus billede på byen nedfældes i teori, når han beskriver, at byen produceres igennem det gensidigt afhængige, men ikke konfliktløse forhold mellem individet, dets taktiske handlemuligheder (borgere) overfor de dominerende strategier (planlæggere, kommunen). Modsat sine samtidige (Lefebvre, Situationisterne og Foucault), ser de Certeau en mulighed for individets taktiske fordrejning af de styrende strategiers magt. Han ser modhandlinger og frigørende potentialer i de sociale situationer, hvor der findes muligheder for at indskyde en taktisk handling til egen fordel (Lilliendahl Larsen 2007:130). I analysen vil vi belyse de taktikker, der eksisterer på den hverdagslige skala. Som vi nævner ovenfor ved vi at de kan ikke eksternaliseres eller udelukke hinanden, men derimod er konstituerende. Man kan således sige at vi tager nogle strategier 'for givet' i konstruktionen af beboernes hverdag, dette fordi vi udelukkende retter blikket mod hverdagslivet.

En Foucault orienteret position ville hævde at subjekterne er underlagt determinerende magtstrukturer, der gennem avancerede magtteknologier vil kontrollere den enkelte og styre den mod bestemte handlemønstre (Lilliendahl Larsen 2007:122ff). Hertil vil marxistisk inspirerede tænkere, som Lefebvre eller Situationisterne (jf. motivationen) hævde at individerne pålægges det dominerende systems rationale som de 'tvinges til at handle efter'. Vi bruger ikke Foucault til at anlægge dette magtperspektiv, da vores ærinde er et andet, nemlig perspektivet på hverdagen.

Narrativerne - Simonsen

Simonsen (2005) anvender den narrative analyse med inspiration fra Ricoeur (1984) og de Certeau (1984) for at indfange relationen mellem praksis og dets tidslig- og rumlighed. Vores analyser af beboernes fortællinger tager også udgangspunkt heri. Med Simonsen bruger vi de Certeau, når han *"beskæftiger sig (...) med byens brugere, der følger udlagte ruter i byen, men på samme tid producerer deres egne fortællinger"*. At gå (i) byens ruter hænger sammen med de hverdagspraksisser beboerne udfører, dem kan de udføre kreativt i et 'by-grid' af allerede etablerede strukturer og dermed taktisk supplerer med nye ruter. Med de Certeau: *"Every story is a travel story – a spatial. For this reason, spatial practices concern everyday tactics, are part of them, from the alphabet of spatial indication"* (de Certeau 1984:115f). Turen i byen behandles som en talehandling, i forandring og enhver fortælling må således behandles som værende udstrakt i tidslig og rumlig karakter (Simonsen 2005:61,73). Simonsen mener, at der er en tendens af romantisering af kroppen hos de Cer-

teau, en tendens hun også ser hos Lefebvre – derfor understreges det tidslige aspekt i narrativerne, som vi har beskrevet tidligere (jf. ovenfor og Simonsen 2005:56).

Et mobilitetsperspektiv og et relationelt stedsbegreb - Addey, Urry og Massey

Med Urry (2007) og Addey (2009) anlægges vi et mobilitetsperspektiv, fordi stedet (Herman Triers Plads) ikke er et sted i sig selv, men et sted i kraft af byens flow. Dette er i forlængelse af den forståelse vi har med fra de Certeau og Lefebvre i forståelsen af rummet som konstitueret ud fra flere samspilende faktorer.

Urry anvender begrebet fixities som en modstilling og betingelse for at forklare det konstante flow. Det er det statiske og immobile modsat de flows vi beskriver. Dette er et vigtigt begreb i en mobilitetsanalyse, men i denne analyse om indfangelsen af 'stedet' ser vi det mindre relevant, og derfor ikke inddraget som et anvendt begreb. Derimod benytter vi Masseys relationelle stedsbegreb. Massey kendetegner rummet ud fra tre parametre: som et produkt af relationer konstitueret gennem interaktion, et mulighedsrum, der eksisterer i en mangfoldig sammenhæng. Der eksisterer utallige forskellige livsbaner (trajectories) så rummet må betegnes som et heterogent samspil (Massey 2005: 9). Når stedet er en specifik konstellation af sociale relationer, vil det bestå af specifikke sociale sammenvævninger eller netværk, der over tid konstrueres, konsolideres, opbrydes og ændres – det er en evig igangværende proces (Hansen og Simonsen 2004:174).

En relationel planlægning - Healey

I forlængelse heraf vil det være på sin plads at nævne inspirationen til vores teoretiske problematisering af planlægning i dag. Healeys (2007) rumlige og relationelle planlægningsidealer og hendes empiriske eksempler hjælper os til at bygge videre på og begrebsliggøre (med Healeys teoriapparat) de erfaringer vi gjorde os under processen på Herman Triers Plads.

3.8 Opsamling

Ud fra de Certeaus billede af byen, der fra toppen af en skyskraber skaber et overblik over byen, men når man zoomer ned på gadeniveau, ser man nu det levede liv, de mange fortællinger og byens mange praksiser. Byen har mange fortolkninger, set fra forskellige perspektiver og tilgange med forskellige udgangspunkter og slutninger. de Certeau beskriver byen som en læsning af det levede liv, og det er denne læsning vi sætter i spil i studiet af fortællinger omkring Herman Triers Plads.

Vi ønsker at studere den levede erfaring, og tager derfor et fænemologisk og hermeneutisk videnskabsteoretisk afsæt. Det er altså aktørerne eller fænomenerne der skal fungere som kilden til at opnå viden om verden, og derfor må vi som forskere selv engagere og aktivt undersøge feltet. Derfor er det også vigtigt som forskere at være bevidste om den dobbelte hermeneutik, da vi fortolker på beboernes erfaringer og vores repræsentation af beboerne bliver en repræsentation af deres gentagende tolkning af sig selv.

Vi har interesse i beboernes narrativer, netop for at indfange beboernes forståelse af Herman Triers Plads, og vi benytter os derfor af metodisk triangulering. Gennem interview, gruppediskussion og aktionsforskning, forsøger at indfange konteksten. Gennem interviewet bliver beboernes forskellige narrativer indfanget, og hermed de mange forskellige perspektiver på Herman Triers Plads. For at fange erfarings- og meningsdannelsen i praksis, mens den skabes, har vi benyttet os af gruppediskussion. På denne måde har vi fået et indblik i de dynamikker der forekommer når mennesker er samlet. Til sidst benytter vi os af aktionsforskning, hvorfra vi gennem praktiske erfaringer og eksperimenter kan opnå en kundskab om disse sociale processer og dynamikker. Dette fordrer en deltagende frem for en blot tilskuende rolle i udforskningen af dette felt.

4. Sted og mobilitet

I dette første analysekapitel vil vi forsøge at nærme os en forståelse af stedet Herman Triers Plads gennem beboernes narrativer og forestillinger. Narrativer skal forstås som de praktiserede fortællinger beboerne har og hvis umiddelbare referencepunkt er de specifikke sociale hændelser og miljøer beboerne møder og oplever (Simonsen 2005:68). Derfor tager vores analyse også fat i netop hverdagslivskonteksten som perspektiv. Gennem en forståelse af narrativernes tids- og rummelighed søger derfor vi imod en forståelse af stedet med udgangspunkt i Lefebvres rytmeanalyse (Lefebvre i Amin & Thrift 2002). Rytmeanalysen er en måde at skabe et mellemrum mellem fortællinger som enten steds- eller mobilitetsbundne og giver os derfor mulighed for at nærmere os en ny stedsforståelse i kapitlets slutning – godt hjulpet på vej af Masseys relationelle geografiske stedsforståelse.

Alle analysens tre kapitler bygger på interviews med 10 beboere på Herman Triers Plads og på vores workshop med 16 beboere³¹. Derfor mener vi en kort indledende præsentation af beboerne vil være på sin plads, idet læseren vil stifte en del bekendtskab med dem gennem deres fortællinger om stedet og deres hverdagsliv her i projektets analysekapitler. Fem af vores interviewinformanter bor i Hermanhus. Charlotte, en ung kvinde, studerende med barn, bor alene og er selv barn af en arkitekt. Marie er vores ældste informant, hun er pensioneret og bruger meget tid hjemme. Nina er en ældre kvinde, hun rejser meget i kraft af sit arbejde som tolk og har også et sommerhus, hun ofte benytter. En ældre herre, Peter, er uddannet arkitekt, men pensioneret (en af de *"fallerede arkitekter"* ifølge Per).

Alle tre har boet der i lang tid og kender hinanden ret godt. Per, ligesom hans kone Lis på sidelinjen, er pensioneret, har boet der i ca. 12 år og parret er nogle af de mere engagerede beboere i området. I ejendommen overfor i Gl. Ladegården bor der flere børnefamilier. Vi har interviewet en ung familiefar Ulrik samt bibliotekaren Birthe, som efter eget udsagn er en *loner*. I PKA ejendommen ved Kleinsgade har vi kontakt til to mænd, begge er samboende med deres kærester. Mads er middelaldrende og Thomas, der er i slut tyverne, er lige færdiguddannet ingeniør. I Radiohusets gamle kontorlokaler har vi interviewet Bente, en ældre kvinde, der er pensioneret galleriejer og bor med sin mand. For en mere overskuelig oversigt over vores interviewpersoner (se bilag 4). Udover interviewene har vi som tidligere nævnt også afholdt en workshop.

Til workshoppene mødte i alt 16 beboere op, hvor Bente, Ulrik, Lis og Peter (se ovenfor) også mødte op. Flere af vores interviewinformanter havde givet udtryk for, at de ønskede at komme, men ville ikke love om de havde tid pågældende dag. Birthe meldte som den eneste klart fra inden. De øvrige opmødte bor også alle ved pladsen. Eva en ung kvinde med tre børn og mand, havde medbragt hele familien, men grundet pladsmangel o.a. tog mand og børn hjem. Herudover kom et ægtepar begge pensionerede og tilflyttere fra Falster. Som Joakim, en ung mand med arbejde uden for byen, bor alle fem i Gl. Ladegården. Herudover var der tre ældre mandlige arkitekter, Mogens, Asger og Robert alle med bopæl i Hermanhus. Dertil kom en ældre herre, Kim: 'tidligere arkitekt, nu digter og kunstner', samt Dorthe, en middelaldrende kvinde fra PFA-huset og Helge, en ældre herre med stor

hang til alkohol. Derudover var tre fra 'Rumkammerat' tilstede: Rune, Mimi og Camilla – også som 'beboere' eller brugere af området og som aftenens værter idet de lagde hus til.

4.1 Den mentale by

Beboerne har alle det tilfælles, at de bor samme sted på Herman Triers Plads i København V, men på trods af denne indlysende 'fælles' forudsætning, lever de vidt forskellige liv. Hermed er det også interessant at undersøge hvad stedet er for dem og hvilke betydninger det tillægges.

"Det er et område, der altid har undret mig rigtig meget. Altså nu tænker jeg urbant – der er jo alle former for funktioner her. Der er handel, uddannelse, der er alt, men der sker ikke rigtig så meget. Det er egentlig ret sjovt. Der er alle de ingredienser, der skal være for at få et godt urbant miljø, men der sker faktisk ikke en skid her. Ha ha. Det er egentlig ret sjov. Det ligger lige mellem Frederiksberg og Nørrebro, der er mange ting, der mødes lige her omkring, men her er... der er dødt her. Altså jeg synes, det er meget rart fordi jeg bor her, men det er jo egentlig ret sjovt." (Thomas 2:15)

Thomass udsagn udtrykker meget klart, de fleste beboeres forståelse af området. Herman Triers Plads har en central beliggenhed, mellem to attraktive bydele, den har beliggenhed overfor nogle velkendte skoler og bygninger, men på trods af dette er det et særdeles anonymt sted i byen. Stedet er dødt trods dets centrale beliggenhed, og langs Åboulevarden står de mange tomme butikker, side om side og "...skriger langt væk af at det er et hjemsøgt område" (Ulrik 28:12). På den ene side betegnes

stedet altså som dødt og kedeligt, men samtidig synes beboerne at være glade for at bo netop her. De fleste af beboerne fra Hermanhus vi snakkede med, bor i etværelses lejligheder på ca. 42m², og det lyder umiddelbart uforståeligt at vælge at bosætte sig på så få kvadratmeter, i et område de beskriver som dødt og kedeligt, og blive boende indtil man ikke kan gå op af trapperne længere. Flere af dem har udtrykt, at de ikke havde forestillet sig, at de skulle blive boende fra studentertiden til deres pension, men sådan ser det i dag ud for flere.

"De fleste har ikke tænkt sig at blive hængende her resten af deres liv, det havde jeg heller aldrig selv drømt om, men der er jo nogle fordele" (Marie 40:40).

Tilsyneladende er det ikke boligens størrelse, lysindfald³² eller naboskabet, der er afgørende for flere af beboernes valg af bolig. Men hvis det ikke er lejligheden man finder attraktiv, hvad er det så? Langt de fleste af vores informanter gav netop udtryk for at områdets centrale placering og den mentale nærhed til byen var en afgørende faktor for at deres valg af bosted:

"Det er tæt på mange af de ting vi bruger til daglig metro, indkøbsmuligheder, tæt på byen (...) det tager 5-7 minutter at køre ind til rådhuspladsen, så selv om jeg ikke kommer på Rådhuspladsen så tit, så har man denne mentale tæthed på byen. Det er rigtig fedt. Selv om vi ligger centralt, er det et rigtig stille område. Der er ikke så meget larm om aftenen. Der er stadig liv i det, og der kommer mange der går igennem kvarteret, så det er ikke et dødt område som sådan. Lejligheden er også rigtig fed, det kunne den dog også være andre steder." (Ulrik 43:10)

"De første 20 år der sagde jeg, jamen jeg flytter, men altså nu har jeg boet her i 40 år og jeg er ikke flyttet endnu, nej den ligger meget centralt! Det er nemt at komme til Hovedbanegården, til Tivoli, til Rådhuspladsen og til alle de aktiviteter, jeg har med at gøre, ik? Så derfor er jeg bleven boende og nu flytter jeg ikke, før jeg skal bæres ud." (Marie 2:30)

"Så jeg tænkte: der skal du da ikke bo mere end et år eller to. Men så er der også mange, der bliver boende fordi det er centralt. Vidunderligt centralt. Du kan komme næsten alle vegne i byen på næsten ingen tid. Ind til Kongens Nytorv tager ingen tid. Man kommer også nemt ud på Frederiksberg, hvor jeg kommer engang i mellem." (Peter 4:00)

Den centrale placering og mentale forestilling om byens tilbud og muligheder er en vigtig faktor for beboerne i deres forklaring på bostedvalget. Som den 29årige fabriksarbejder Joakim til workshoppen udtrykte, så havde han gentagende gange tænkt, at nu måtte han da videre, men hver gang havde placeringen og den billige husleje vundet.

Et andet aspekt, der hænger sammen med forestillingen om den mentale nærhed til byen, og netop afstanden fra den anden side af bylivet – larmen, de fremmede mennesker, kaoset og uordenen – som det udtrykkes her:

"Vorherre bevares, jeg er opvokset i Skælskør, jeg afskyr landet. Jeg skal absolut bo inden for Valby bakke. Jeg vil gerne være i nærheden af byens tilbud. Jeg bryder mig ikke om at bo lige i det (...). Der er alt for mange mennesker, der kommer ind. Altså her kommer der ikke

nogen fra Brøndby Øster og går rundt. Det er kun os der bor her, og vi kan til gengæld cykle til rådhuspladsen på 5 minutter" (Birthe 12:19).

Som Birthe her er inde på, er stedets afskårethed fra det hektiske byliv og ro en stor fordel for hendes valg af stedet. Det samme for Thomas, hvis citat indledte kapitlet. Da de til workshoppen sad i mindre grupper og diskuterede, var en af grupperne netop inde på det samme, hvor de hurtigt blev enige om, at det både er 'forjættende' (Lis) og 'charmerende' (Camilla) at ingen kender til stedet³³. Dermed kommer et element af 'os mod de andre' ind, som en mental grænsedragning bygget på et lokalkendskab som kun de, der bor i området har. Som en skelnen mellem noget der er 'vores' private overfor resten af byens offentlige rum. Et element som vi dog vil vende tilbage til i analysens 3. del: Det offentlige og det private. Fokusset nu er på deres modstilling mellem land og by.

4.2 Land-by modstillingen

I Birthes udsagn finder vi også en dikotomi, hvor hun modstiller byen og landet – noget som mange af de andre også gør, hvor der gentagende gange nævnes Herlev eller bare landsbyen som modpolen til *byen*, hvor de bor. Modstillingen mellem land og by og den klare reference til Simmels beskrivelse af byen i hans bog *Metropolis and Mental Life* (1903) ved århundrede skiftet ses netop i den binære forestilling om landet og byen som to væsens forskellige rumligheder med vidt forskellig social organisering. Selv om Birthe er flyttet fra Indre By og ud, men stadig; *"i nærheden af byens tilbud (...) ikke (...) lige i det"*, har hun en stærk idé om forskellen om at bo

på landet og her tæt på mulighederne. Billedet på byen som emmende af liv, mennesker og muligheder kan ses i akademiske fremstillinger af byen sammenvævet med skønlitteraturen, som eks. i Dan Turells Storby-trilogien (1976) og i byteorien kan det spores tilbage til Georg Simmel og Walter Benjamins (Simonsen 2005) beskrivelser af storbyen som voldsom og pulserende med et konstant væld af sanseindtryk. Modsætningen her beskrives gennem de forandringer individerne stod overfor i skiftet fra land til by: Fra det mekaniske præmoderne rurale *Gemeinschaft* med tryghed og snærende bånd til det organiske moderne *Gesellschaft* med frihed, men også social usikkerhed og anonymitet. Således har dikotomien mellem by og land en central rolle i beskrivelsen af det moderne samfund hos de klassiske sociologer, der allerede dengang fremhævede byens indbyggede dualitet og ambivalens (Simmel 1903:11, Simonsen 2005:39, Marling 2004:238, Jørgensen 2008:126).

Mads har også en lignende forestilling om forskellen mellem land og by. Han er opvokset på Nørrebro, har boet i Skagen i en årrække, men er for nylig flyttet tilbage til byen. Til spørgsmålet *"Hvad er det der trækker ved København?"* kommer svaret prompte:

"Det er alle mulighederne vi ikke bruger til en pind. Det er rart at vide at mulighederne er der. Det er drøntrist at sidde oppe i Skagen og når man ved, cafeen er lukket vil man bare gerne på café. (...) i København der er åbent. Den by sover aldrig. Så på den måde er der en forskel i rytmen. Det gør også, at der er plads til alle, uanset om du har en morgen eller en aftenrytme og det gør det nok er nemmere at finde sin egen rytme i en by end i et landssamfund" (Mads 12:00).

Mads lægger vægt på den mangfoldighed, der er med til at gøre byen til det den er. Han har, med sin tid i Skagen en kropslig levet erfaring om landsbyen, ligesom Birthe, der er opvokset i Skælskør. Når både Birthe og Mads fortæller om byen, trækker de også på et 'historisk, kulturelt-repertoire' (Simonsen 2005:82), der ikke kun baserer sig på kropslige erfaringer, men også på andre narrativer eller myter om byen, som en slags 'common sense' forståelse. Som når Mads siger: *"Jeg tror lidt vi er vokset fra 'far-til-fire'-æraen. Sådan er livet bare ikke i storbyen"* (Mads 7:05).

Den 'common sense'-forståelse, som forskellen mellem land og by bygger på, kan ses som 'hverdagens metaforer' med rod i både kulturelle og kropslige erfaringer (Simonsen 2005:71). De ses generelt i de tids-rumlige figurationer narrativerne bevæger sig inden for, om end de stammer fra forskellige informanter og derfor har forskelligt udtryk. Når Mads fortæller om en 'far-til-fire'-æra, kan man sige han 'kondenserer' tidslige niveauer fra både sin egen erfarede fortid og fra en kollektiv, fiktiv erfaringshorisont til én fortælling i beskrivelsen af nutiden i forhold til fremtiden. Denne horisont-sammensmeltning af de tidslige niveauer gør altså at Madss nutidige dispositioner og handlinger kun kan forstås i relation til fremtiden og en fortid (Simonsen 2005:70ff). Det handler altså ikke kun om Madss egne erfaringer, men også om et kulturelt repertoire der sættes i spil: Nostalgi og forestillinger om fortidens byer og fællesskab sammensmeltet med andre(s) skabte diskurser (fx 'far-til-fire' filmene, Dan Turells digte om storbyen, Simmels storbyepos etc.) så en mangfoldighed af tidslighe-

der sammenvæves i beboernes enkelte fortællinger (Simonsen 2005:72). Derfor må der også ligge noget bag 'teksten' i narrativernes opstillede dikotomi mellem land og by. For eksempel kan fortællingen om Herman Triers Plads som 'en grøn oase' (Per) ses som en mere nuanceret fremstilling af hvad, der forekommer i byen, og dermed *hvad beboerne oplever*, der forekommer i byen.

4.3 Nuancer af byen

I Birthes tilfælde (og hos en del andre informanter) sker der nemlig en nuancering af den binære modsætning. Således ånder der i den del af byen, hvor de bor, fred og ro, som også Thomas indledningsvis udtrykte det, mens den pulserende by med oplevelser og muligheder: Indre by, Tivoli og Rådhuspladsen, ligger lige inden for rækkevidde. Byen fortalt som en kondenseret enhed er således netop ikke kun den ene dikotomi; kaoset, larmen og fremmedheden, men derimod også fred og ro, og med mulighed for let at vælge mulighederne og bylivet til som Mads tidligere gav udtryk for. Som Birthe her beskriver:

"Selv om jeg kom fra en lejlighed i Badstuegade – det er jo ellers meget eftertragtet, men det var fyldt med en masse egotrippere, der bare stillede mountainbikes hvor det passede dem" (Birthe 02:37).

Forestillingen om forskellen mellem landet og byen nuanceres, selv om landet stadig er forbundet med en forestilling om, at der eksisterer få eller ingen muligheder for aktiviteter:

"...man kan da overleve på landet... (...) Man kan da

bo på landet, hvis man tager alt med sig, plader med musik. Og hvis man er to så man kan tale sammen, ellers synes jeg sørme, det er en fordel at være i byen." (Birthe 39:01)

Modsætningen mellem land og by i beboernes fortællinger virker meget kondenserede og abstrakte. Alligevel åbner forestillingerne også op for en nuancering, hvor beskrivelsen af Herman Triers Plads rummer en reel stedstilknytning, der både er fysisk og 'fortalt'. Så selvom der i de forskellige narrativer er divergerende opfattelser af Herman Triers Plads virker området som et slags mellemrum (Simonsen 2005:75), der opstår 'betwixt and between' by-land dikotomien (jf. Turner 1974)³⁴.

Dette mellemrum må optræde i kraft af noget, der er uden for stedet selv. Det er også derfor vi vil vende det teoretiske fokus mod et mobilt blik på byen: Byen konstitueres gennem de forskellige rytmer Mads beskriver i sit hverdagsliv, af de sammenstødende rytmer mellem hans og andres og samtidig af byens mere overordnede rytmer. Derfor må stedet og beboerne også stå i relation til andre steder og andre tidsligheder.

4.4 Et mobilt perspektiv

For at få en anden forståelse af stedet tager vi således i fat på sociologen John Urrys (2000; 2003) mobilitetsforskning, der i de senere år har sat fokus på netop rytmer og bevægelser – på det mobile – som et helt grundlæggende element for det moderne menneskes væren i samfundet på landet og i byen. Flere af ovenstående citater indeholder nemlig hvad man kan beskrive som et mobilt aspekt.

Det sociale i mobilitetsforskningen er karakteriseret ved strømme og mobiliteter (Freudendal-Pedersen 2007:53). Herved er afgrænsningen mellem land og by lige pludselig en mental forestillet konstruktion mere end reel forskellig – i hvert fald i forhold til mobiliteten. Det er mobiliteten, der skaber samfundet, og det er ikke kun den enkelte, der er mobil, det er hele verden, der skal indgå i denne mobilitet. Beboerne på Herman Triers Plads, indgår dermed også i byens flows og rytmer. De er afhængige af systemets indretning – de grønne bølger i myldretrafikken, taxiernes natkørsel, nyheder de læser til morgenkaffen, der virtuelt har rejst, måske fra den anden side af kloden, ind på avisredaktionerne, til postmanden, der fifler avisen ind gennem deres brevsprække. Når man 'pakker historien ud', opdager man hvordan mennesker og objekter besidder skjulte mobilitetskæder, at mobilitet er en relationel faktor i byen at *"...every space is in constant motion"* (Addey 2009:3).³⁵

Mobiliteten som det strukturerende for samfundets styring (jf. Urry 2007) er et perspektiv, som kan svær at overføre direkte på studiet af Herman Triers Plads. Med reference tilbage til de Certeaus billede fra toppen af New York, så er mobiliteten måske nærmere den struktur byen styres af, gennem samfundets overordnede regulering af byen, gennem netop trafik, lukketider osv. som en dominerende orden beboerne bevidst eller ubevidst indordner deres hverdagsliv under. Genkendelsen af mobiliteten i Urrys verden er afhængig af de steder i byen, der er immobile, mellemrum i byen, hvor der intet sker, som en på engang fikseret og flydende relation – 'spatial fixies' (Addey 2009:25). Disse steder kalder Urry *fixities* eller *moorings*. Dette er det immobile og

statiske i byen, der muliggør det mobile. Det mobile er blevet konstitueret gennem *"...material worlds that involve new and distinct moorings that enable, produce and presuppose extensive new mobilities"* (Urry 2007:138 i Addey 2009:21).

På sin vis er Herman Triers Plads i det store billede – fra luften over byen – netop sådan et 'tomt rum' (som Charlotte udtrykte det), hvor byen står stille som et 'fixity'. Herman Triers Plads er, ifølge informanterne ikke et sted, man opholder sig, medmindre man har et ærinde netop der. Alligevel er rytme og bevægelse et vigtigt narrativ for mange af vores informanter, idet deres personlige konstituering af stedet netop sker i bevægelser fra stedet til andre steder med fixpunkt i Herman Triers Plads og gennem de dagligdagsrytmer³⁶. Som vi tidligere har påpeget kan et mobilitetsperspektiv som Urrys dog give et ensidigt og homogeniserende blik på byen. Men vi kan modificere og nuancere det, ved at fokusere på en anden skala og de rutinerede, hverdagslige gentagelser: Zoomet ned på gadeniveau viser et lige så forskelligt billede af bevægelsesmønstrene som på et by-skala niveau, ligesom vi efterhånden, i flere og flere interviews, så et tema om de førnævnte rytmer, der ikke kun kan forklares ud fra mobilitetsforskere som Urry. Det er netop ikke kun bevægelser, men også de rutinerede gentagelser og eksakte strækninger der foretages, som er med til at kæde rum og tid sammen via narrativet. Dette udfoldes hos Birthe med minutiøse tidsangivelser:

"...man plejer at sige 10 minutter til gammel scene og 12 minutter til ny scene og der kommer jeg temmelig meget. Og så synger jeg i koret i Petri kirke og det tager også højst 10 minutter at cykle derhen." (Birthe 23:07).

Urrys strukturerende (og dermed homogeniserende) blik på byen nødvendiggør et, med vores empiri, andet blik på byen. Beboernes narrativer om deres praksisser i byen, mobile eller immobile, kan ikke kun læses som en tekst, som de strukturerende narrativer de ellers er. For, som Simonsen skriver er:

"...byen (...) ikke produceret til at blive læst og forstået, men først og fremmest til at blive levet af mennesker med kroppe og socialt liv i deres egne specifikke bymæssige kontekster" (Simonsen 2005:82).

Vi vender hermed det teoretiske blik mod Lefebvres og hans rytmeanalyse for at nuancere rytmeforståelsen af byen i den fænomenologiske kontekst vi indskriver vores analyse i, hvor vi vægter teksten, overleveringen og de aktive deltagere (i konstruktionen af deres fortællinger jf. interviews og workshop).

4.5 Rytme: Et teoretisk input

Med afsæt i Lefebvres rytmeanalyse, som et perspektiv på byen, sporer vi os ind på bylivet og dets mangfoldighed ved, gennem beboernes narrativer at forstå rytme i Lefebvres perspektiv: *"The rhythms are of presence and absence."* (Lefebvre i Amin & Thrift 2002:17). Dermed er rytmerne ikke kun dem vi kan se, høre, lugte og føle, men også dem der *"presents themselves without being present"* (ibid.) Dermed kan rytmer både være cykliske, dvs. selvets rytmer og de lineære eller 'det andets' rytmer, som trafikregler, åbnings- og arbejdstider, der ofte ikke bemærkes. Der er altså en åbning for en bredere forståelse af rytme som både situeret i kroppens bevægelse og i systemets struktur (jf. de Certeaus

strategi begreb). Det er to begrebsliggjorte rytmer, der konstant overlapper hinanden i alle sfære; i byens rum, på arbejde, i hjemmet (Lefebvre 2004:6). På den måde kan Lefebvres metafor 'byens rytmer' bruges, som Amin & Thrift og Simonsen, til at belyse hvordan kroppen som udgangspunktet muliggør forholdet til verden.³⁷

Rytme og bevægelse i byen er et gennemgående perspektiv i narrativerne. Brugen af byen og ens rytmer afhænger ifølge informanterne af flere forskellige og til tider overlappende faktorer: Om du er gammel, ung, barn; om du er mobil/immobil; om du er kvinde eller mand; om du har familie eller er eneboer; om det er sommer eller vinter; om du har hund eller ynder at bruge grillen i fællesarealet; om du har natarbejde eller studerer; cykler du, har du bil eller bruger du offentlige transportmidler?³⁸ Således bliver rutinemæssige hverdagsbevægelser også afgørende for opfattelsen af området: både den fysiske og sociale del. Det er et rytme perspektiv som også helt konkret udmønter sig i forholdet til naboerne, som Ulrik her forklarer om:

"Mit forhold er godt på den måde, at vi ikke sidder lårene af hinanden, det er mest børnefamilierne vi har kontakt til. Der kan gå ¾ år mellem man snakker med sin nabo, selvom hun er smadder sød. Det er sjovt at man kan bo så tæt på hinanden uden at ha' mere kontakt. Det er lidt tilfældigt hvem man møder, da vi har forskellige rytmer, ser vi ikke hinanden. (...) De ældre har tid til at handle ind om formiddagen, vi om eftermiddagen, måske man møder dem om morgenen, når man tager af sted, men det er ikke der, man har tid til at hilse." (Ulrik 50:21)

Det hverdagslige – hver dags rutine (Simonsen 2005:113) – er afgørende for hvem Ulrik møder, ligesom det for det meste er børnefamilierne, deres lille familie har noget at gøre med. På den måde er den tidslige dimension afgørende for den rumlige, og Ulriks daglige rytme, der repeteres hver dag, bliver vigtig for at forstå sammenhængen mellem tid og sted i hverdagslivets bevægelse gennem rum (Lefebvre 2004:6, Elden 2004:vii, Amin & Thrift 2002:18, Simonsen 2005:47). Med rytmepektivet fra Lefebvre fastholder vi derfor rytmernes tids-rumlige karakter, men fastholder dermed også fokuset på hvordan rytmerne er med til at producere forestillingerne om stedet.

Det er tydeligt at se at flere informanter er bevidste om deres rytmer og brug af byens rum, som fx Mads. Selvom det ikke var et tema, vi decideret spurgte ind til, var der mange, der beskæftigede sig med temaet. Det er stadig dog igen i en kondenseret form vi får dette at vide. Narrativerne er konstrueret og ordnet, og hvad der ikke fortælles, kan kun erfares gennem praksis. Det har vi ikke haft mulighed for. Her oplever vi byen gennem informanternes sproglige erfaring, som Marie der gengiver hendes bevægelsesmønster i byen:

“Jeg tager ikke så mange ruter, for jeg bevæger mig ikke så godt. Jeg cykler til Blågårdsgade og Nørrebrogade, handler ind og har niece i Nansensgade – cykler over til hende. Cykler til Gammel Kongevej til den Katolske Kirke i Stenogade. Der kommer jeg meget” (Marie 26:40).

Kroppens muligheder bliver afgørende for bevægelsesfriheden, hvilket også illustreres i de muligheder

Marie ser i parken og i livet uden for vinduet: *“Man behøver ikke at gå ud, for der sker jo mange ting her for eksempel bare ved at kigge ud af vinduet.”* (Marie tid 4:20) Således aflæses parkens funktion og dens rytme også forskelligt af informanterne. Et fællesstræk er den måde parken bringer dem i kontakt med naturens rytme. Årstidernes gang opleves gennem parken, hvor træerne skifter ham, springer ud, visner og dør hen. Men hvor parken for nogen er fuld af liv, som for 83årige Marie, der har svært ved at gå på trapper, ser andre den som dødssyg og uden aktivitet. Eller som for Charlotte som ser området nedenfor vinduet som det førnævnte tomme rum:

“Den er ligesom sådan et ikke-sted for mig. Det er ikke sådan en hyggelig park at gå rundt i, det er nærmest sådan et tomt rum. Men det er positivt ikke negativt faktisk, for det betyder også, at der ikke foregår en hel masse dernede og det synes jeg egentlig også er en fordel. (...) Vi bruger den ikke som plads, men jeg bruger den rigtig meget som rum. Altså fordelene ved, at der ikke er noget uden foran vinduet og det synes jeg er en enorm fordel. Når man bor i en etværelses, så kunne det måske godt være lidt trængt og føles lidt småt. Og så den der følelse af, at der ikke er et hus foran, men et meget stort åbent rum. Det er meget sådan, jeg bruger den. Jeg bruger den til at stå og kigge ned på og så ligesom til at følge med i årstiderne og se når der er sne dernede og når træerne sprænger ud, og når fuglene synger så på den måde der bruger jeg den, men ikke til at være på.” (Charlotte 2:25)

Det nære område parken tillægges således forskellig betydning for henholdsvis Charlotte og Marie, men det interessante er, at de begge finder glæde

i dens – om end forskelligt opfattede, kvaliteter. Som Lefebvres rytmeanalyse, der oprindeligt tog sit udspring ved vinduet i det parisiske gadekryds, hvor han observerede de forskellige hastigheder og bevægelser (Amin & Thrift 2002:16), observerer de to kvinder også begge fra vinduet parkens rytmer, men med forskelligt resultat.³⁹

Men hvad betyder stedet så for beboerne og kan vi nærme os en forståelse af stedet? Umiddelbart er de fleste jo enige om, at det først og fremmest er placeringen i byen, der gør stedet attraktivt. Der er en mental tæthed til mulighederne, men samtidig er der en ro og fred, mange er meget tilfredse med. Det er en ambivalent situation, da det på samme tid er et spørgsmål om nærhed og afstand. Stedet og især parken, som mange instinktivt forbinder med området, bliver således både til noget i sig selv, men er samtidig noget i kraft af de steder, det står i relation til. Her er det Mads, der beskriver hans forhold til parken neden for hans hoveddør:

“Det er to forskellige ting – at bruge den og hvad den betyder for mig. Rent fysisk bruger jeg den overhovedet ikke. Jeg har boet her i to å, r og jeg har på intet tidspunkt sat mine tæer ovre på græsset. Men den betyder utroligt meget for mig. Den er min øjenlunge. Den betyder meget, da den er det første jeg kigger på når jeg træder ud af lejligheden og det er den der gør at mine øjne kan ånde i det her asfalt-beton-jern-helvede vi bor i herinde. Så den er utrolig vigtig for mig. En lille amazon-jungle for mig selv” (Mads 0:20).

Mads udtrykker i citatet hvordan dette ikke-sted har stor betydning for hans hverdag, ligesom Charlotte beskrev vigtigheden af den mentale pause.

Ikke-steder kan altså fungere som øjenlunger, et sted i byen, hvor man føler man kan trække vejret, både fysisk og visuelt. På den måde kan man i både Mads og Charlottes narrativer se en parallel til de Certeaus beskrivelse af narrativets logik som en sammenkædning af metaforene *'turen'* og *'kortet'* (Simonsen 2005:74). I narrativernes hverdagslige karakter er der en sameksistens mellem erfaringerne opnået gennem *turens* kropsligt opnåede erfaring af at gå uden om parken og af *kortets* synsmæssige erfaring fra vinduet om stedet som et visuelle pausebillede. Hermed er der i de to beboeres fortællinger (og i de fleste andres) en organisering af stedet i forhold til andre steder.

4.6 På vej mod et stedsbegreb

Fortællingerne om stedet som et positivt ikke sted eller som øjenlunge, fungerer dog ikke kun som en organisering af stedet i forhold til andre steder. Fortællingerne gør nemlig også stedet beboeligt (Simonsen 2005:74). Denne symbolske værditilægning til stedet som en øjenlunge, minder om det stedsbegreb, den humanistiske geografi opererer med: Stedet bliver til som levet erfaring og i form af dets symbolske betydning, der gennemsyrrer stedet med mening og følelser (Simonsen og Hansen 2004:174).

Spørgsmålet er, om der sker en utilsigtet romantisering af stedets kvaliteter? (Massey 2005:9) Som når nutiden fortælles gennem forskellige tidsligheder, som eks. idyllisering af fortiden; når stedet fortælles som teser om sandheden og *“...perform place myth as [real] places”* (Amin & Thrift 2002:23). Hvis vi blot lytter til beboernes kondenserede fortæl-

linger, uden at gå neden under 'teksten', virker alt stillestående. Men interviewene viser at beboernes hverdagserfaringer, de interne og eksterne rytmer og livet i sig selv aldrig kan være statisk. Når vi ser at stedet er et produkt af relationer gennem interaktion, at erfaringer skabes på og uden for stedet, så det sættes i sammenhæng med andre steder og tider, bliver stedet således til i en igangværende proces (Massey 2005:9). Derfor taler Massey om 'a global sense of place' som en metafor for stedets formning udstrakt i tid og rum gennem de mangeartede sociale relationer mellem mennesker (og dermed steder) (Massey 1994, Mazanti 2005:11). Alligevel er der i beboernes fortællinger om deres hverdag en måde at indordne den som sandheder, fordi den består af en masse praksisser, banaliteter, der undslipper opmærksomheden. Således kan rummet ikke beskrives fuldt ud, da *"...det hverdagslige som perspektiv projiceres ud på byen og boligområdet, bliver det ofte med et strøg af fakticitet"* (Simonsen 2005:114). Dette er sikkert, både fordi vi intervenserer og udspørger dem *og* fordi de prøver at tilegne sig stedet gennem deres egen fortælling. Men, som vi ser i ovenstående analyse, er man nødt til at gå et skridt videre i forståelsen af stedet, og se på hvordan det konstitueres.

Vi ser således stedet Herman Triers Plads, eller beboernes fortællinger om stedet, som et unikt moment i lyset af en relationel rumopfattelse, hvor sted kan ses som;

"...en specifik artikulation af den sociale rumligheds dimensioner – eller med andre ord en specifik lokaliseret artikulation af sociale praksisser, sociale relationer og sociale processer samt af de erfaringer og symbolske be-

tydninger af stedet, der findes hos forskellige brugere." (Simonsen og Hansen 2004:174).

En forståelse af stedet i sig selv vil derfor ikke give mening, da rummet altid vil være en proces: Både i fysisk forstand, men også i beboernes narrativer, der skabes gennem mentale abstraktioner af den kropsligt levede erfaring i en sammensmeltning af fortiden, fremtiden og nutiden.

4.7 Opsamling

I dette kapitel har vi beskrevet byen og området Herman Triers Plads som et legitimt analytisk objekt, men derfor kan hverken byen eller området fastfryses som én enhed, hverken i fysisk eller åndelig forstand. Herman Triers Plads rummer for beboerne så mange forskellige forestillinger om hvad den er. Derfor anvender vi i kapitlet, Simonsens kritik af samtidige teorier, der praktiserer en;

"...tendens til at generaliserer meget specifikke tids-rumlige figurationer af bylivet og dermed overse den diversitet, der eksisterer i den hverdagslige konstruktion af byen" (Simonsen 2005:10).

I mellemrummet mellem forestillingen om stedet som en afgrænset enhed og som en strøm af mobilitet, indfanger vi med Lefebvres rytmeanalyse en forankring i både stedet og det mobile gennem den hverdagslige rutine. Således kommer vi frem til en fortælling om stedet som en lokalitet, hvor en mangfoldighed af rumligheder og tidsligheder kolliderer. Vi har i beboernes fortællinger om Herman Triers Plads set, hvordan der fremhæves en ambivalens imellem nærheden og afstanden

til byen. Vi konkluderer at den umiddelbare land-by-modstilling i nogle af beboernes fortællinger, dermed under 'teksten' nuanceres af en praktisk forståelse til livet samt af abstraktioner eller metaforiske orienteringer, der har rod i deres kropslige og kulturelle erfaringer. Således ligger der i dette mellemrum mellem sted og mobilitet, en rytme der både forankrer og fornyer stedet. Når vi samtidig med Massey ser stedet som en samling af sociale relationer udstrakt i tid og rum, giver det derfor mening i næste kapitel, at se nærmere på, hvordan beboerne i deres narrativer beskriver disse sociale relationer på stedet. Er det sociale relationer forstået som naboskab, fællesskab eller som fremmede?

5. Fællesskabet og det fremmede

I første del af analysen nærmede vi os en forståelse af stedet Herman Triers Plads gennem beboernes narrativer og rytmer i byen. Gennem beskrivelser af mobilitet og sted fandt vi ud af, med inspiration i Simonsens analyse, at stedet Herman Triers Plads ikke kun kunne indfanges gennem den mobile fortælling eller den stedsbundne fortælling, men derimod konstituerer sig et sted midt i mellem, bundet sammen af de mangfoldige hverdagslige rytmer beboerne har. Her er deres livssituation som alder, køn, arbejde osv. vigtig for betydningen af den enkeltes rytme, brug og forestilling om byen.

Vi fandt ud af, at de mangfoldige hverdagslige rytmer konstituerer et felt af sociale relationer udstrakt i tid og rum. Formålet med dette kapitel er derfor at indkredse, hvordan disse forskellige rytmer spiller ind på oplevelsen af naboskab på stedet i forhold til temaerne fællesskab og fremmedhed.

Som vi også beskrev i forrige kapitel har der i bylitteraturen, siden dens 'opkomst' med de klassiske sociologer, og specielt Simmel og Tönnies, været en modstilling mellem Geshellshaft-byens fremmedhed og Gemeinschaft-landsbyens tætte sociale bånd. En forestilling om forskellen i den sociale organisering henholdsvis i byen og på landet, som har været meget udbredt. Men som vi også så, giver en sådan modstilling ikke mening i forholdet til opfattelsen af et sted som bl.a. Herman Triers Plads. Forestillingerne om modsætningen mellem land og by relaterer sig også til beboernes opfattelser af de sociale relationer og deres påvirkning, indvirkning

og relation til stedet. En stor grad af beboernes narrativer er således konstitueret af minder og forventninger i produktionen af urbane forestillinger i en mangfoldighed af tidsligheder (Simonsen 2005:72) og som vi beskrev indledende i forrige kapitel er disse narrativer derfor indsmeltet i både personlige erfaringer og offentlige diskurser.

I dette kapitals første afsnit beskæftiger vi os derfor med blikket på naboskabet set gennem tre generationer, med inspiration fra Drewes Nielsen (2009)⁴⁰. Dette rummer både en tids- og rumlig generationsmæssig konflikt relateret til 'nostalgi og forestillingen om fortidens byer' (Simonsen 2005:72), men på den anden side, ligeså relateret til et kulturelt erfarede repertoire og de offentlige diskurser. Vi ser hvordan de mangfoldige tidslige- og rumlige opfattelser af byen influerer på opfattelsen af værdien af de sociale relationer indenfor stedet, og vi inddrager derfor Mazantis relationelle begrebsliggørelse af 'de selvvalgte fællesskaber' som perspektiv herpå. I dette perspektiv inddrager vi også workshoppen og overvejelserne om ansatserne til et midlertidigt fællesskab, der opstod under workshoppen.

I kapitlets andet afsnit uddybes denne forståelse i forhold til perspektivet 'mødet med den fremmede', som vi låner fra Sennett. Her ser vi på stedet i et mere generelt samfundsmæssigt perspektiv, hvor stedet Herman Triers Plads sættes i forhold til andre steder i byen.

5.1 Naboskabet set i et generationsperspektiv

I interviewene med beboerne omkring Herman

Triers Plads viste det sig, at de fleste havde en fornemmelse af hvem de boede ved siden af, men at de færreste kendte hinanden mere dybdegående. Der var en udbredt forståelse af, at 'man da lige hilser på hinanden' (Bente), men samtidig at man 'ikke sidder lårene af hinanden' (Ulrik). Naboskabet har de alle sammen, men om det betyder noget for dem på enten en positiv eller negativ måde – det var en af de ting vi ville undersøge. På et kontinuum fra fællesskab til fremmedhed, hvad siger beboernes fortællinger om synet på relationerne til dem de bor samme sted som? Hvordan beskriver de naboskabet, gør de selv noget for at lære deres naboer at kende, og har de et ønske om, at det skulle forholde sig anderledes? Er der blandt beboerne overhovedet et behov eller ønske om et fællesskab omkring stedet eller det som Mazanti (2005) begrebsliggør: Det selvvalgte fællesskab, der er på tale, hvor det ikke længere er vores naboer (eller arbejdskolleger for den sags skyld) vi søger mod, men derimod fællesskab gennem venner og netværk ude i byen.

Følgende afsnit tager primært afsæt i de interviews vi lavede med beboerne i første fase af projektet. Her talte vi med beboere som var i alle livets faser: unge, midaldrende, ældre og gamle, som havde boet omkring området i alt fra indflytning indenfor et år til helt op til 46 år på Herman Triers Plads, og som var i vidt forskellige livssituationer både hvad angik familiestatus, arbejde og fritidsinteresser. I denne situation er det specielt interessant at se på de førnævnte tidlige narrativer, beboerne konstruerer omkring forholdet til naboerne set i tilbageblikket på det, der var engang og i forhold til det kulturelle repertoire og erfaring, de hver især bærer rundt på. Her vil vi se på dette forhold gennem tre genera-

tioner og tre forskellige blikke på naboskabet samt hvordan de herigennem forklarer det nuværende naboskab (og dermed skaber mening og fakticitet i deres egen fortælling). Marie, som vi stiftede bekendtskab med i forrige kapitel, er 83 år, enlig og har boet på Herman Triers Plads i Hermanhus i 46 år. I hendes fortælling er der en meget tydelig distancering mellem nutiden og fortiden, hvilket udmønter sig i en forståelse af, hvordan man før i tiden snakkede mere med sine naboer og vidste hvem der boede i opgangen:

“Det var meget stille før i tiden, nu larmer det meget, meget mere uro. Sådan er det jo. Det er ikke til det bedre. Folk har så travlt og de styrter af sted. Der var mere ro i gamle dage. Jeg kendte alle dem, der boede her før i tiden, nu kender jeg næsten ingen for de flytter ind og ud, og det er unge mennesker, de skal sikkert videre i tilværelsen. Jeg kender selvfølgelig nogen af dem, men ikke ret mange. [...] Der er noget, der er gået tabt af den dér gammeldagstid, hvor man hilste på hinanden og snakkede lidt sammen.” (Marie 5:33).

Maries fortælling trækker på en lang række tidlige narrativer, der i forståelsen af nutiden bygger på hendes hukommelse om det der var fx 'den dér gammeldagstid'. Det kan ses som et personligt nostalgisk kig tilbage mod dengang 'jeg kendte alle dem, der boede her', men bygger også på en offentlig diskurs om 'gammeldagstiden', der minder om det Mads (46 år) kaldte 'far-til-fire'-æraen i forrige kapitel. Begge er således metaforiske orienteringer med rod i både kulturelle og kropslige erindringer (jf. Simonsen 2005). Forskellen er, at henholdsvis Marie og Mads bygger forskellige meninger og værdier i deres respektive udsagn, men hvor Ma-

rie ser tilbage på sin egen oplevede erindring med vemod, ser Mads det som en 'tid der er forbi'. Da Mads aldrig rigtig, ifølge eget udsagn, har været en del af denne 'far-til-fire'-æra, har han måske heller ikke så svært ved at konkludere, at den tid er ovre for længst, hvor Marie kan se tilbage på hendes fortid, og derved også vil reflektere over sin nutid. På denne måde tolkes nostalgien forskelligt hos de to forskellige generationer.

Den anden generation er repræsenteret af Bente, som er først i 60erne. Bente har boet ved Herman Triers Plads i to-tre år, men går meget op i at vide hvem hendes naboer er:

"Jeg ser meget og lægger mærke til dem, jeg bor iblandt, og jeg ser de samme mennesker, der går rundt, og så hilser jeg på folk. For jeg synes det er rart, at man kan sige det her, det er mit lokalområde. For selvom vi ikke lige er naboer, så kan vi jo ikke undgå at se hinanden nede på gaden. Så er der nogle der hilser og nogle, der aldrig hilser. Jeg taler med min nabo, og synes vi har et godt naboskab også i opgangen, og jeg synes, vi taler med hinanden og vi hilser på hinanden, og vi siger et par ord til hinanden. Så har vi aftalt, at nytårsaften efter kl. fem, kom vi ind til hinanden og drak et glas. Ellers så passer vi os selv, men på den gode måde synes jeg. Der er ikke nogle bad feelings i det. Jeg kunne ikke drømme om at gå forbi nogen på min trappe uden at hilse på dem. (...) Jeg vil sige, at vi har et godt naboskab uden at komme sammen på den måde som med venner, der selvfølgelig er noget andet. Jeg synes det fungerer godt." (Bente 29:00).

Bentes fortælling indeholder en klar forståelse af hvad det gode naboskab er: man hilser og siger et

par ord til hinanden, det er rart at vide hvem man bor med, men man passer også sig selv 'på den gode måde'. På den måde er der i hendes fortælling en skelnen mellem venskab og naboskab i samværsformen, da man ikke kommer sammen med naboerne på samme måde som med vennerne. Alligevel er det dér med at hilse, jo nogen gange lidt svært:

"En af de unge beboere, Peter, der også har været med til det med portene⁴¹ og vi kender ham kun fra maskinen (computeren red.), så hvis jeg møder ham på gaden, aner jeg ikke hvordan han ser ud (griner). Det er lidt mærkeligt. Men der kunne man jo også sige; skal vi ikke tage en øl, skal vi ikke lige snakke sammen. Det kan godt være det er min generation, der skal gøre det. Det kan være, det er os, der skal tage initiativet." (Bente 27:05).

Bente nævner her det, der kan minde om et ansigtsløst naboskab. At beskeder og beslutninger forgår virtuelt er praktisk, men det ville være rart at kunne genkende naboen på gaden. I Bentes narrativ findes her altså en bevidsthed og et synspunkt om, at 'de unge' nok ikke har behovet, eller kan finde ud af at tage initiativet til faktisk at komme hinanden ved, og det er derfor hendes generation, der har et ansvar for, at hvis man skal kende sine naboer, skal det komme fra dem, og ikke de unge. Igen er der i hendes narrativ en forestilling om tiden og generationerne, der kan minde om den tidsmæssige differentiering Marie lavede.

Charlotte er slut i 20erne og repræsenterer derfor den unge generation. Hun har boet i Hermanhus siden 2003. I forhold til hvilken kontakt hun har med naboerne, svarer hun:

"Meget meget lidt. Næsten ingenting. Jeg har indtryk af, der er nogle rigtig søde mennesker i opgangen faktisk, men det er utrolig lidt kontakt der er. Der er et par der er meget kontaktsøgende. Nu har jeg været ude at rejse et år, så jeg er ikke helt ajour med hvem, der lige bor her, men det er meget lidt. Jeg tror det er fordi det er lejebolig så man føler ikke så stor tilknytning til hvor man bor. Og arealer og sådan noget. Jeg kunne forestille mig, at hvis det var andelsboliger, at man var lidt mere sociale. Men nu hvor han (barnet) er kommet, synes jeg det kunne være rigtig hyggeligt, hvis der sådan var mere interaktion. Men når man bare er sig selv, så betyder det mindre. I hvert fald lige for mig, og det kan være ligefrem rart ikke at være forpligtet til at have en samtale på opgange eller sådan noget [...] Jeg synes, det har taget mig årevis at finde ud af hvem, der bor her i opgangen, og efter jeg havde boet her i tre-fire år, så pludselig møder jeg en, jeg aldrig har set før og så spurgte jeg om han var ny og han sagde at næ han havde da også boet her i tre-fire år. Jeg havde aldrig set ham før." (Charlotte 7:40).

Hos Charlotte er der igen nogle nye forståelser af naboskabet i spil. På den ene side handler det om, at hun har været væk og dermed ikke føler at hendes stedstilknytning er så stærk, ligesom det også spiller ind på denne stedsfølelse at hun 'bare' lejer i stedet for at eje. På den anden side handler det også om at 'når man bare er sig selv, så betyder det mindre' i forhold til, at det kunne være 'rigtig hyggeligt hvis der kom mere interaktion' nu da hun har fået et barn. I fortællingen om naboerne kommer der også en personlig stillingtagen ind i hendes 'i hvert fald for mig', hvor hun muligvis differentierer sig mod de 'meget kontaktsøgende' naboer. Det interessante ved denne opdeling af de forskel-

lige generationer, er om det er et fuldstændigt billede på forståelsen og behovet for hvilken grad af naboskab man ønsker. Hvor Marie, som den ældste generation, savner det fællesskab og naboskab, der var engang, synes Bente i den midaldrende generation at være bevidst om, at man skal gøre en stor indsats for at kende de forskellige mennesker. Charlotte som er den yngste generation, har ikke samme behov for et naboskab, men det ændrer sig måske nu hvor hun har fået et lille barn. Det er således i de tre generationer en række "...mangfoldige tidsligheder, der er på spil i forbindelse med den narrative konstruktion af byen", hvor "...minder og forventninger hos forskellige bymæssige agenter konstituerer performative talehandlinger..." (Simonsen 2005:72).

I de tre bymæssige fortællinger om naboskabet hos de tre generationer, er der således i alle tre tilfælde en sammensmeltningen af fortid, nutid og fremtid i narrativerne. Dette ser vi som et tegn på at vores interviewpersoners forskellige syn på naboskab hele tiden må betragtes som værende dynamiske og flydende, som de midlertidigheder, de nu engang fremstilles som (jf. Simonsen 2005).

I relation til forrige analysekapitels mobilitetsperspektiv beskriver Drewes Nielsen (2009) over tre generationer, hvordan man har frigjort sig fra tid og sted gennem den øgede mobilitet i samfundet. Hun beskriver løsrivelsen i forhold til bilismens komme, men refleksionerne om, hvorvidt vi løsnes af tid og sted, kan sættes i forhold til denne stedbundethed og forholdet til naboer. Drewes Nielsen beskriver en udvikling af samfundet, hvor man gik fra at have få muligheder, i mobile sammenhænge, til i dag, hvor vi på få timer kan befinde os i Grækenland eller

tage på café i en anden by – mulighederne er ubegrænsede. Det er disse rytmer, der har ændret vores forhold til det lokale, stedsbundetheden og dermed også forholdet til vores naboer. De, som bor i den samme ejendom er blevet et fremmed element i bybilledet. Ifølge Drewes Nielsen har vi løsnet os fra det lokale, og reflekterer i mindre grad over vores lokale tilknytninger (Drewes Nielsen 2009:4). Som sagt flere gange tidligere, er det netop nogle af de eksterne rytmer/strategier som beboerne indretter deres hverdagsliv efter. Men de reflekterer også i høj grad over det i forhold til deres egen hverdag og deres egne indre rytmer. Der er netop i beboernes fortællinger en mangfoldighed, der ikke kan generaliseres til en ren generationsmæssig konflikt, selvom det måske ved første færd umiddelbart virker sådan. De mangfoldige tidsligheder bryder denne klassifikation. F.eks. findes der hos Birthe, der generationsmæssigt er i Bentes 'gruppe', et andet billede af naboskabet. Til spørgsmålet om hun ved hvem, der bor i opgangen svarer hun:

"Ja, jeg har jo været her så længe, men jeg tror egentlig de fleste af os vil ha lov til at være i fred. Det kan godt være det lyder mærkeligt, men der er jo samlende aktiviteter, men når man er så gammel som mig, så har man jo hvad man skal bruge...." (Birthe 16:56).

Birthe har altså ikke brug for naboskabet, og i modsætning til Bente er det altså et andet ideal og nogle andre værdier hun lever efter. Generaliseringen og den nostalgiske længsel som Marie havde, giver derfor ikke mere mening end andre kulturelle forklaringsmodeller. Som Mads, der uddyber forklaringen af sit 'far-til-fire-æra'-begreb, som netop dén nostalgiske længsel:

"Jeg tror lidt vi er vokset fra far-til-fire-æraen. Sådan er livet bare ikke længere i storbyen. Jeg har det ikke dårligt med det, men selvfølgelig ville det være federe, hvis mennesker kom hinanden mere ved. Det kommer bare an på, hvad det er for en type naboer man har. Jeg har tidligere boet et andet sted, hvor jeg havde en meget ældre dame som nabo, og som havde behov for hjælp til ditten og datten. Hun var god til at ringe på døren og spørge om jeg kunne hjælpe hende med noget og det endte med jeg hjalp hende ret ofte. Det var meget hyggeligt. Det er rart at kunne være behjælpelig, men når man bor sammen med nogen, der ikke rigtig har brug for hjælp så..." (Mads 7:05).

Mads kommer her ind på det at have et naboforhold, der baserer sig på hjælpende gerninger; nemlig det faktum at Mads af og til kunne hjælpe den ældre dame med visse ting. Men, bortset fra det funktionelle fællesskab naboerne imellem, hvornår begynder mennesker, med forskellige værdier der bor sammen at bruge ordet "vi"? Generelt udtrykker beboerne at de har et godt naboskab. Flere udtaler sig om, at det kunne være rart at kende sine naboer, men samtidig er de også tilfredse med hvad de har og som Birthe udtrykte det så 'ved man jo hvad man skal bruge'. Der er umiddelbart ikke noget behov for at lære sine naboer at kende, man har jo et netværk ude i byen. Men når man ikke har et sted at mødes, eller kontakt til de ældre, som man kan hjælpe med praktiske gøremål, hvordan kan man da udvikle et kendskab og et fællesskab med sine naboer?

"Man har prøvet for en del år siden, hvor man prøvede at invitere alle fra Herman Hus til en sommerfest. Og de arme mennesker, altså, der er 90 lejemål og der bor

jo meget mere end 90, måske 110-120 stykker, noget i den stil. De havde købt kaffe og wienerbrød (...) Det var et forsøg! Jeg tror der kom ti. Og der var jo wienerbrød, vi fik jo wienerbrød med hjem i lange baner. Det faldt til jorden. Så prøvede de vist en gang til.. og der var ingen interesse. Jeg tror mange af dem som bor her, så bruger de det som sådan en slags københavnerejlighed, mange af de unge. Så er de her ikke. Altså, ham Rasmus, der bor nedenunder for eksempel... tit er han væk [...] der er meget ind og udflytning her. Sådan var der ikke de første 20 år jeg boede her. Der boede folk her jo i evigheder.” (Marie 7:44).

Der har altså tidligere været forsøg, hvor man har inviteret hele ejendommen, men den manglende interesse er slående. Her er vi igen inde på noget der tyder på at folk ikke har behov for at skabe et tættere naboskab eller fællesskab.

Nina er en de beboere, der har to hjem. Dels rejser hun meget til udlandet, dels veksler hun også mellem sommerhuset ved Storebælt og lejligheden ved Herman Triers Plads. Selv benytter hun sig meget af skiftevis at bo i lejligheden i København og sommerhuset og kommer også ind på det med at bo et sted, hvor man ikke nødvendigvis altid opholder sig ved at notere at, der er et stort *”flow af studerende, der flytter ind og ud”* (Nina 16:40).

”Jeg er der [i sommerhuset] i weekenderne og i påsken, og i højtiderne, men det kommer an på, om jeg er i udlandet og rejser eller andet (...) mens jeg læste, var jeg meget tit af sted i udlandet, og i dag arbejder jeg tit som tolk (...) Så man kan sige jeg har to steder hvor jeg er og virker. (...) Det er vekselvirkning, der er kvalitet i, når man bor to steder.” (Nina 9:40).

Ninas tilfælde viser, hvordan grænserne imellem

de forskellige ’hjem’ bliver mere og mere udvisket og flydende, og med Maries udsagn i mente, får vi en idé om, at området til tider kan virke meget øde. Disse eksempler er selvfølgelig ekstreme tilfælde, men trods alt viser de, hvordan forestillingen om den ’fremmed’ kan opstå internt mellem beboerne, hvor transport og mobilitet er en integreret del af de interviewedes hverdag (Urry 2007). En tredje beboer, Per, kommer også ind på hvorfor der slet ikke sker noget i lokalområdet og opsummerer fint både Maries og Ninas pointer:

”Det hænger sammen med den specielle beboersammensætning, hvor der er stor udskiftning (...) Vi tager op i vores sommerhus i stedet for.” (Per 34:40).

Det bemærkelsesværdige her er, at når vi i interviewene spørger ind til, hvordan beboerne møder hinanden, svarer de alle entydigt, at de skam mødes og hilser pænt på hinanden, men at det samtidig næsten kun er i opgangen, at de mødes og hilser. Altså indenfor i det delte, men private rum. Frem for at tale om mødet med naboerne og byens borgere i det offentlige rum, som f.eks. ude på den grønne plads taler nogle af beboerne derimod om hvordan, det var engang. Fra at man tidligere måske havde et stedsbestemt fællesskab, omkring sine naboer forankret i lokalmiljøet, kender man dem ikke længere, men hvor finder folk da, deres omgangskreds? Hvis ikke de finder dem, der hvor de bor, må de vel finde dem andetsteds?

Når beboerne tilsyneladende ikke begrænser deres sociale relationer og netværk til at være forankret i stedet omkring, hvor de bor, ser vi det som et tegn på, at beboerne på Herman Triers Plads selv vælger

disse 'fællesskaber' fra eller til. Per siger da også herom;

"...hvis nogen svinger med hinanden, så finder de vel sammen, lige meget om de bor i nærheden af hinanden eller langt fra hinanden." (Per 40:55).

Som dette citat peger på, så er det ikke interessen for at bo sammen med forskellige beboere, der er udgangspunktet for at ville skabe sociale relationer med andre, men derimod det at 'svinge med hinanden', der er drivkraften.

Mazanti (2005) mener, at hvis folk aktivt søger steder at bo pga. dem de skal bo med, så er det fordi de er interesseret i at have naboer, som ligner én selv: Dvs. at have naboer med de samme værdier og måder at forholde sig til og bruge bostedet på. Pers citat peger på at sociale netværk vælges af folk selv og at folk vælger hinanden fordi de som udgangspunkt har noget til fælles. Citatet kan ses som et udtryk for hvordan folk danner netværk på baggrund af behov, fælles værdier og holdninger m.v. og ikke fordi planlæggerne mener, at det er godt for dem. Men det at vælge, hvor, hvem og hvordan man vil dyrke sine sociale relationer har vel også en betydning for hvilke værdier man lægger vægt på ved at bo, der hvor man bor?

5.2 Det fremmede

Som det her fremgår, sætter beboerne altså en værdi i ikke at interagere for meget med deres naboer, og mødet med den anden, kan defineres som et møde med en fremmed, eller en 'nær fremmed'. En af de værdier byen har, er muligheden for at være

anonym og fremmed i byen. Mads der tidligere har boet i Skagen sætter især pris på at kunne være sig selv:

"Hvis jeg prøver at tage lidt pænt moderne tøj på og går igennem gaden i Skagen om vinteren, hvor der er helt dødt, så skal du se blikkene. Hvad dølen er det for noget? Du ser jo beskidt ud, fordi der måske er farver på siden af dine bukser ned af benene. Mens du kan gå ned af strøget udklædt som en russer fra 40'erne uden, at der er nogen, der lægger mærke til dig. Der er det meget rart, at man har lov at være som man har lyst til" (Mads 13:00).

Ifølge Sennett har det fremmede i byen en vigtig rolle, der skaber forskellighed og mangfoldighed i byen. Med brugen af Simmel beskriver Sennett hvordan *"...the urbanite is a stranger"* (Simmel: 1903 i Sennett 2005:111). I byen skaber individerne ifølge Simmel en særlig urban socialitet (Koefoed og Simonsen 2010:27) eller urban rationalitet (Bridge 2005:86). Ved første øjekast observeres denne tilstand som social opløsning, men det er en blasert reserverthed og distance hos den enkelte, som er nødvendig for at kunne rumme og kapere de mange indtryk og møder i byen. Denne distance til den fremmede, og især det 'anderledes', er en kraft som kun byer ejer, og mødet med den fremmede skaber en frihed, som man ikke finder på landet. Det er beundringsværdigt, at Simmel skrev dette under industrialiseringen, hvor i dag stadig er denne let-tende frihed og accepten af det anderledes, vi søger mod, når vi beskriver storbyens kvaliteter og værdier. Man kan, ifølge Mads altså ikke tillade sig alt i Skagen, eller en anden mindre by hvor alle kender alle, men i storbyen har du plads til at være dig selv.

Ifølge Sennett, er byen kendetegnet ved at denne voldsomme kompleksitet, der balanceres af den urbane socialitet eller urban civilitet, muliggør en fremmedhed overfor hinanden, uden at det fremmede virker truende, men derimod virker som et sted, hvor folk ytrer forskellige holdninger og synspunkter, under gensidig respekt (Sennett 1978, Christensen & Mazanti 2009:37).

Dog mener Sennett, at denne fremmedhed og anonymitet skal finde en balance mellem det velkendte og fællesskabet. Hvis det anonyme er dominerende, vil det føre til en ligegyldighed, men samtidig, hvis det velkendte er dominerende, vil det være for krævende og forpligtende. Men hvordan finder man denne balance i byen? Både Sennetts og Simmels relevans i dag hænger i høj grad sammen med beskrivelsen af denne ambivalens i bylivet. Dualismen mellem en reserveret, distanceret, fremmedgjort urban socialitet og et friheds- og individualiseringsprojekt, kan stadig ses gældende i diskussionen af forholdet til det fælles liv i byer i dag. For hvordan administreres friheden, når der også er spørgsmål om det fælles liv i byen at tage højde for?

Denne balance snakker beboeren Charlotte også om, hvor hun påpeger det behagelige i ikke at være forpligtet til at snakke med sine naboer på trappen. Der skal altså være plads til disse 'modstandsrum' i byen som dog skal harmoniseres og balanceres. Det er interessant i denne sammenhæng, at mange har beboerne har kontakt til deres naboer, men at det er det ansigtsløse naboskab de på en måde alligevel opsøger. Med de selvvalgte fællesskaber og den valgte anonymitet i det lokale, føler de fleste beboer ikke længere tvunget til at have den kontakt med

sine naboer, som man muligvis, ifølge Marie, havde før i tiden.

5.3 Trygheden i det fremmede og øjeblikfællesskaber

"Det er rart når alle er hjemme på påske og pinseferie og der er den der ro, men det er også knapt så rart, at føle at man er den eneste i opgangen. Der er i forvejen lidt mennesketomt. Men det nyder jeg også, da jeg flyttede ind, var der meget tomt" (Marie 10:00).

Marie udtrykker her, at hun oplever stor udflytning og udskiftning i beboerne i bygningen, hvor hun bor. Selv om hun oplever en form for fremmedhed, der hvor hun bor, fornemmer hun også en vis tryghed, når naboerne er taget hjem til deres respektive familier på ferie. Derfor kommer der her i Maries narrativ en oplevelse af glæderne og de knap så glædelige ting ved ikke at have fællesskabet hele tiden i sin hverdag, og ofte kun i perioder, hvor det flygtige eller øjeblikfællesskabet får en stor betydning. En lignende situation, hvor fællesskabet får en øjebliksbetydning var f.eks. til vores workshop. Her udtrykte flere under vores 'pølsepause' stor glæde ved 'at mødes i sådan en herlig forsamling', og 'hvor dejligt at komme hinanden lidt ved'. Vi kunne fornemme glæden ved det, vi kan kalde en ny form for fællesskab; et slags øjeblikfællesskab⁴².

Under selve workshoppen udvekslede beboerne også information om hvad, der ellers sker i området. Peter: *"Vi har jo hermanhus.dk, hvor man kan gå ind og se – har I ikke noget lignende?"*

Asger: *"Jamen jeg bor også i Hermanhus, så jeg kan ikke sige noget andet."* Beboerne, der ikke vidste de

var naboer, og Peter startede en længere samtale ved at respondere med: *"Nå, gør du? Hvor lang tid har du boet der?"* Selvom fællesskabet kun indfandt sig som en ansats på workshop aftenen, vækker det retoriske spørgsmål Peter formulerede under vores interview med ham genklang:

"Hvordan får vi folk til at interessere sig for hinanden? Det kan man nok kun ved at have nogle fælles problemer" (Peter 18:20).

Heraf kan vi altså konstatere at fællesskaber kan tage mange former: Både i form af selvvalgte, ansigtsløse, øjebliks- og udstrakte fællesskaber. Det er nemlig ikke tiden eller rummet, der nødvendigvis er afgørende for fællesskabets betydning.

5.4 Opsummering

I dette analysekapitel er spørgsmål om betydningen af naboskabet i forhold til fællesskab og fremmedhed blevet behandlet. Gennemgangen af de tidslige, rumlige og generationsmæssige forskelle hos beboerne danner udgangspunktet for meget forskellige måder at anskue fællesskabet på. Nogle af de ældre beboere tillægger naboskabet og fællesskabet en stor betydning, men i et nostalgisk perspektiv, hvorimod nogle af de unge beboere, ikke har noget umiddelbart behov for dette. Andre af beboernes perspektiver illustrerer dog fint den dynamik og flydende mening, der er i behovet for fælles- og naboskab, hvor tidshorisonten smelter sammen og viser den sociale virkeligheds foranderlighed.

Det påvises at mobiliteten har en vis betydning for

opfattelsen af fællesskabet og det fremmede, da stedet til tider kan virke øde og forladt. Det fremmede og trygheden i det fremmede er også her med til at ændre vilkårene for fællesskabsformerne. I afsnittet om mødet med den fremmede kommer vi frem til at stedet skabes i forhold til andre steder, men samtidig at stedet ikke er afgørende for fællesskabet. Dette sker også som konsekvens af at fællesskaberne i dag har ændret karakter og form, fra før at være noget næsten 'forudbestemt' til nu at være både midlertidige og selvvalgte fællesskaber.

6. Det offentlige og det private

Gennem analysens to første dele har vi fået indkredset forståelsen af stedet. Der er både forskellige opfattelser af stedet og dets kvaliteter – noget som kommer til udtryk i både de forskellige rettede narrativer og i beboernes rytmer. I beboernes narrativer er der også indbyggede ambivalenser – omkring naboskaber, brugen af byens muligheder og synet på det lokale sted – den samlende park. I sidste og afsluttende del vil vi her mere konkret komme ind på beboernes syn på parken og dens funktion – også i et fremtidsperspektiv.

Under det overordnede tema 'det offentlige og det private' indkredser vi de ambivalenser og konflikter, der ligger hos beboerne selv og imellem dem hver især. Første tema, vi behandler, gik igen især i workshoppen og handlede om, hvem pladsen skulle være til for, hvor en del af beboerne gav udtryk for at det var deres 'private' park, hvor fremmede ikke skulle komme og ødelægge den etablerede orden og ro.

Det andet tema er det, vi især i interviewene, men også til workshoppen, har identificeret i forhold til pladsen og 'parken', som et offentligt anliggende, der er kommunens ansvar uden for borgernes rækkevidde. Denne tematik linker til det tredje tema, der handler om hvilke alternative taktikker borgerne dog alligevel gør brug af for at tilegne sig området. Afsluttende diskuterer vi de konflikter, disse tre overstående temaer medfører som sammenstød mellem både forestillingerne om stedet og de forskellige rytmer, der mødes. En diskussion der skal lede frem til den afrundende planlægningsdiskussion.

6.1 Offentlig park / Privat have?

På Kort- og Matrikelstyrelsens hjemmeside er Herman Triers Plads slet ikke indtegnet. Det er i deres verden blot en vej, der skal vedligeholdes af Københavns Kommunes Vej & Park afdeling. Til workshoppen var mange optagede af hvem, der egentlig ejede pladsen. Helge var meget optaget af at pladsen var givet til Københavns Kommune af netop Herman Trier i gave. *"Hvad mon der stod i gavebrevet?"*, nævnte han mange gange. Mange af beboerne der var dukket op til workshoppen var kommet for at snakke om fremtiden på pladsen i et planlægningsperspektiv. Det var tydeligt at se på de i forvejen nedfældede noter, som nogle af beboerne havde forberedt forinden. Det overraskede os, men viste også tydeligt, hvordan de havde brug for at få defineret et handlerum for, hvad der kan lade sig gøre. Parken er det fælles sted mellem fem matrikler, der ejes af henholdsvis tre leje- og to ejerforeninger (sagde Asger til workshoppen). Således er det et samlingspunkt for beboerne rundt om pladsen, men det ejes officielt ikke af dem, men af Københavns Kommune.

Allerede i interviewene kom der et tema frem om, hvem der skulle have lov til at bruge området, og til hvilke formål det skulle anvendes. Fx i den grænsedragning beboernes narrativer skabte omkring 'os' som kender til stedet og så de andre. I denne modstilling mellem dem og os, er det nærmere en adskillelse og afgrænsning, der sker forstået ud fra de Certeaus begreb 'grænser og broer', hvor fortællingerne er med til at producere rummet (Simonsen 2005:75). Mads gik meget op i at tale om, hvordan pladsens funktion skulle defineres, hvad den skulle kaldes:

"Jeg synes udtrykket have er ret forkert fordi det er noget privat. For mig er det mere en park selvom den er lille. Alle er velkomne i den og det er fint og dejligt der er liv i parken. Det berettiger dens eksistens." (Mads 28:30).

Her skelner han mellem den private have og den offentlige park med liv og åbenhed. Denne forestilling modificeres af nogle af de andre beboere. For eksempel har Per (og hans kone Lis, der deltog i interviewet på sidelinjen og som senere var med til workshoppen) nogle andre forestillinger om hvad en offentlig plads vil indebære:

"Det der med at have en oase, hvor der ikke foregår noget, det er også en kvalitet. Det er jo dejligt at kigge ud på noget luft. Vi ville ikke synes det var særlig fedt hvis der var caféliv eller sådan noget – det er jo ikke derfor vi bor her." (Per 44:28).

For Per og Lis er det oasen og luften der er vigtig for stedet, og de ønsker ikke, at der skal komme mere liv i området. De ved, hvad de har, og det er okay. Gennem de to forskellige forestillinger om området, ses det tydeligt, at der er forskel på, hvordan de enkelte beboere ser på parken og pladsen nu – og dermed også fremtiden for denne. En forestilling der som sagt hænger sammen med, hvem de mener området skal være til for. Det interessante var nemlig, at mens vi i interviewene, gennem nogle af informanternes narrativer, havde oplevet ansatserne til en grænsedragning i tilegnelsen af parken som deres private domæne i forhold til resten af byen (og deres potentielle viden og brug af stedet), kom der i workshoppen en eksplicit og udtalt formulering af netop dette tema om 'Hvem der har

retten til byen?' Især i anden del af workshoppen gik debatten på meget kort tid fra at handle om fremtidige muligheder for pladsens udseende til at dreje sig om frygten for at området i fremtiden ville blive overrendt udefra: Nattesøvnen ville blive ødelagt, hvad med dem i stuelejlighederne og skulle der så være rockkoncerter hele tiden?

"Og når man så lejer sin bolig eller køber sin bolig, så er det jo ikke særlig sjovt når område lige pludselig måske går fra at være et stille og rolig område til nærmest at være Blågårds Plads." (Joakim – WS 2 2.16)

"Det er en plads som er åben og som sådan forskellige mennesker bruger, men jeg vil også gerne have at det er min plads på en eller anden måde, så det kan jeg godt genkende, men jeg tænker, min rytme er jo anderledes i forhold til dem der er her i dagtimerne. Og jeg kommer hjem fra arbejde og jeg tænker, ej, det kunne bare være rart at sætte sig herved, men hvor jeg ikke synes jeg er indbudt til det nu, men om der er nogen andre der bruger det fra kl. 9 til 2-3 stykker det ville ikke genere mig, det jeg bare gerne ville ha er at folk rydder op efter sig selv og jeg er egentlig ligeglad om det er beboere eller Teknisk Skole folk eller folk der skal i Forum eller sådan noget, det der egentlig betyder noget for mig, er at jeg kan komme ned og at det er rart at være. Jeg synes ikke det er ordentlig nu, så sidder folk på vores trappesten og skoder smøger og hvor jeg tænker, det er noget svineri." (Ulrik WS2 0.32).

Der kom en lang række udsagn af denne type. Det interessante er hvordan fx Ulrik, der tidligere ikke har udtalt kritik overfor områdets vedligeholdelse, drager dette tema frem, ligesom hele diskussionen pludselig handlede om hvorvidt eleverne fra

Teknisk Skole skulle være der eller ej, og om stedet skulle være et samlingspunkt for de 'unges druk' som fremstillet i Joakims forestilling om 'nærmest at være Blågårds Plads'. Uden at fjerne fokus fra temaet her gennem en længere metodisk refleksion over gruppediskussionens anvendelse, kan vi i hvert fald se ansatserne til en måde at undersøge, hvordan den offentlige mening skabes, og nogen gange løber af med folk, når de sammen diskuterer et givent emne (jf. Pollocks beskrivelse af gruppediskussionen i Buciek 1996). En tendens som der ofte udspiller sig når byens udvikling er til debat og borgergrupper dannes⁴³.

Om ikke andet, udviklede der sig gennem workshoppens anden del et tema omkring netop hvem der havde retten til pladsen, der kulminerede i at Mimi (en af folkene bag Rumkammerat), der ellers havde holdt lidt lav profil, blev provokeret af debatten og advokerede for, at det altså var en offentlig park, som ikke kun var beboernes⁴⁴:

"Hey, så lav den dog dejlig for jer selv, og så vil den også tiltrække andre, det vil den, det kan man ikke undgå. Men tænk hvor skøn den ku blive." (Mimi W.S 0:20).

Især var det interessant at se, hvordan Mimi pludselig blev set som en udefrakommende, da hun begyndte at provokere denne begyndende dannelse af et 'os' mod 'dem', som i endnu højere grad samlede beboerne⁴⁵. Hvor beboerne i første del af workshoppen begyndte at drømme og komme med ideer til fornyelse, forskønnelse og forbedring af parken, kom der altså i anden del en midlertidig handlingslammelse i debatten i form af forestillingen om hvad forandringerne kunne risikere at medføre, og

hvor temaet 'vi ved hvad vi har, vi ved ikke hvad vi får' blev styrende. Denne fase er jo også vigtig for at afklare fordele og ulemper ved en evt. 'intervention', men den fik en styrende rolle. Den blev dog også modificeret til sidst, hvor bl.a. en af de mere stille personer, arkitekten Mogens sagde:

"Jeg tror, det jeg mente med det der med at det skal være for os, det er, vi vil godt vil være med til at sætte dagsordenen for hvilke sjove ting vi skal (muml) og dem der kommer forbi os, de små børn og sådan, de skal selvfølgelig også komme forbi og lege og sådan." (Mogens 4:15).

Efter et stykke tid hvor temaet var blevet debatteret, intervenerede vi og debatten blev rettet tilbage mod, hvad beboerne ønskede sig og hvad de forestillede sig, der evt. kunne ske og hvordan.

Opsummerende kan det siges, at der især til workshoppen blev italesat nogle forestillinger om området, hvor det i høj grad blev set som beboernes eget sted. En forestilling der i høj grad handler om en forestilling om henholdsvis det offentlige og det private rum, og hvor der var forskellige perspektiver på netop denne definition⁴⁶. I det næste tema skal vi se på hvordan definitionen dog nuanceres, når der i interviews og workshop tales om, hvem der har ansvar for området, dets vedligeholdelse og evt. forandring.

6.2 Ejerskab og ansvar - hvem skal handle?

Især i workshoppen oplevede vi hvordan beboerne faktisk anså 'parken' ude foran hoveddøren som et

vigtigt element i deres nærområde. Der var heftig debat og som sagt forskellige perspektiver på dens brug og funktion. Inden da havde vi dog i interviewene oplevet en mere 'passiv' tilgang til parken.

Særligt i interviewene identificerede vi en holdning til pladsen som et offentligt anliggende som Københavns Kommunes ansvar, og hvor borgerne derfor var afhængige af den kommunale indsats – eller mangel på samme:

"Det jeg gerne ville have det var at kommunen soignerede det lidt mere og gjorde det måske lidt mere til en park." (Birthe 11:07).

"Der skal hele tiden tænkes vedligeholdelse ind og der synes jeg kommunen har fejlet" (Bente 21:20).

Her er to eksempler på hvordan en del af vores informanter bruger meget tid på at beskrive, hvordan kommunen ikke sørger for pladsen og området, som de ellers mener er kommunens ansvarsområde. Det er interessant her at vende tanken om og se på hvordan beboerne dermed overvejer deres egne handlemuligheder. Det er tydeligt, at kommunen tillægges stor betydning, som den instans, der skal tage sig af deres område, men samtidig også hjælpe dem med at facilitere:

"Vi (i beboerforeningen) har kontaktet Københavns Kommune for en gårdrydning. Hvis vi skulle forestille os at sætte gården i stand på frivillig basis, så vil det faktisk være meget svært for der vil være så mange forskellige interesser. Det vil være et svært forum at samtale i. Så vi tænkte på om Københavns Kommune kunne gå ind og lave en gårdrydning eller sanering, så ville vi slå flere fluer med et smæk: vi ville få kommunen til at be-

tale og huslejen ville ikke stige, plus at kommunen bliver tovholder for det hele, får nedsat arbejdsgrupper og sikret beboerdemokrati og medindflydelse." (Per 23:57).

Der er mange forestillinger i spil i Pers fortælling her. Som beboerrepræsentationsformand har han på første hånd oplevet nogle af de svære sider af organisering og repræsentation: På den ene side er der mange forskellige og modsatrettede interesser på spil i bare Hermanhus' gård, hvor han bor, som er svære at overskue, men samtidig er der en forestilling om, at kommunen kan spare dem penge. Det interessante her er dog forestillingen om, hvordan kommunen kan komme og hjælpe med at organisere beboerne for at facilitere en proces, de ikke selv kan overskue at gå i gang med. Hermed har han ikke den store tiltro til, hvordan de selv skal kunne handle i forhold til at skabe forandringer i hverdagen. I stedet skal kommunen være 'tovholder for det hele' og stå med ansvaret for at skabe 'beboerdemokrati og medindflydelse'.

På den ene side kan det ses i et 'rettighedstankeperspektiv' i og med de som skatteydere bosiddende i Københavns Kommune har ret til at få deres gade og 'minipark' ordnet, men det kan også ses et mere 'formynderisk perspektiv', hvor beboerne ikke har lært at handle selv eller måske nærmest har opgivet på forhånd. Hvordan skal vi nogensinde selv kunne organisere os? Per ser ikke mulighed for at beboerne selv kan organisere sig og ønsker at Kommunen som udefrakommende skal komme og styre en eventuel renovering. Det handler måske i høj grad også om at de tidligere i beboerrepræsentationen faktisk har forsøgt at få initiativer igennem om bl.a. i nedenstående tilfælde parken:

"Jeg kan huske at vi engang i beboerrepræsentationen gjorde noget ud af at få gjort noget dernede, og der tror jeg vi kom så langt som at få kontakt til nogle og havde på et tidspunkt også et møde og lave en fælles henvendelse som kommunen kunne gå ned og holde... (mulm) Det var KK positive overfor, hvis vi selv kunne sparke noget i gang. Det var ikke noget kommunen ville gå ind i og jeg vil nok sige at imellemtiden er mit syn på den nok ændret noget – altså den bliver brugt af hundeluftere." (Per 43:25)

Her er der også en erfaring hos Per om tidligere at have forsøgt at ændre noget og så blive ramt af, at kommunen ikke vil gøre noget. Altså om at føle sig lidt magtesløs i et system der er svært at forstå og manøvrere i. Men det handler måske også om, hvad forestillingen om mulighederne for handling hos beboerne selv er? Flere informanter talte om de fejlede forsøg med at arrangere sommerfester, fastelavn, gårdrenovering osv. Interesserne er, ligesom kommentarerne under workshopen giver udtryk for, for fragmenterede og der er for mange tilbud andre steder fra der trækker, og beboerne er måske slet ikke interesserede. Men er det hele billedet? I forhold til workshoppens aktionsforskningsdel, hvor de utopiske fremtidsudkast blev fremlagt, kom det også frem, at beboerne var begyndt både at se anderledes på pladsen og på mulighederne for at ændre på noget:

"Altså jeg tænker, der er en bold der bliver spillet over på vores banehalvdel som jeg ser det. Altså når I afleverer og skal videre med andre projekter, og det er jo fint hvis vi kan få lov til at trække på jeres viden, men jeg tænker også at de af jer som synes det kunne være spændende at arbejde videre med det her, at vi måske skal udve-

ksle adresser, telefonnumre eller noget, og så tage den derfra. For jeg tror meget det er os der skal gøre arbejdet hvis der skal gøres noget. Altså nu kan man sige, nu er der blevet lavet et rigtig flot stykke forarbejde – jeg synes det er et rigtig sådan spændende arrangement – og jeg er blevet rigtig sådan engageret i forhold til snakke med jer og har fået tænkt, jamen der kan måske gøres et eller andet, det synes jeg er rigtig fedt, ehm, så ja, det synes jeg vi skulle gøre." (Ulrik 28:30)

Her begynder Ulrik at tale om mulighederne for *selvforvaltning* (jf. aktionsforskningen). Ikke direkte men som ansatserne til hvordan de kan komme videre med et projekt selv. Det skal dog tages forbehold for at Ulrik ikke, som fx Per, har nogen forudgående erfaring med at engagere sig i området. Ulrik har på forhånd været opgivende overfor mulighederne for handling, men ser nu en mulighed for at gøre noget. Omvendt Per der nu har opgivet. Her kan Ulriks 'naive' engagement ses som en ansats, som måske ikke bliver til mere end blot forsøget på at *ville* noget. I workshopen giver en af de andre deltagere, Steen, da også udtryk for denne problematik, når diskussionen falder på emnet om at få sat den konkrete organisering i spil:

"Der er jo desværre noget rent organisatorisk, fordi vi skal jo på en eller anden måde, vi kan jo ikke bare henvende os, hvis vi finder en 5-6 stykker her der synes det er interessant og så henvender vi os til Københavns Kommune, det tror jeg... der er, der er et eller andet stykke organisatorisk arbejde der skal laves først er jeg bange for. Altså hvem er det der henvender sig? Hvis det bare er mig så sker der ikke et klap. Ehm, nu kommer jeg fra et lille bitte samfund på 1000 mennesker og vi var jo så vandt til at hvis der skulle ske et eller andet,

så havde vi et møde ude i hallen og så var vi der bare og så var det byEN der henvendte sig til både det ene og det andet og det tredje og så ku vi få legeplads og så sku vi selv bare høvle lidt på en planke og sådan lignende, men jeg er ikke helt hjemme i hvordan man organiserer sådan noget herinde, men jeg er klar over at der sker ikke noget hvis ikke der er en organisation på en eller anden måde.” (Steen 30:24).

Forestillingen om forskellen på land og by er i spil igen her hos Steen, der sammen med sin kone er flyttet til byen for kun et år siden. Både som en praksis levet erfaring, men igen også som med rod i det kulturelle repertoire: for i byen kan man der ikke bare kalde til møde i hallen eller hvordan? Så selvom der til workshoppen var en begyndende organisering, ramte beboerne også ind i problematikken med at skulle organisere de lokale kræfter, interesser og engagementer uden at finde en løsning herpå. Et emne vi vender tilbage til i den afsluttende diskussion.

6.3 Taktiske fordrejninger

I ovenstående afsnit har vi forsøgt at indkredse, hvordan beboerne ser deres egne handlemuligheder. På den ene side mener de, det er kommunens ansvar at passe pladsen, på den anden har de også svært ved at finde ud af, hvordan deres egen rolle i handling mod forandring skal være. Det perspektiv får beboerne til at virke passiviserede uden at kunne se deres egne muligheder for handling. Spørgsmålet er, om det er for ensidet perspektiv på problematikken: Som vi har været inde på før så handler de jo hele tiden i kraft af deres praktikker (kropslige såvel som narrative) og tilegner sig derved rummet

i aktiv forstand. Alle informanternes narrativer om deres forestillinger, deres drømme og håb og deres brug af byen og lokalområdet omkring Herman Triers Plads, er alle forskellige fortællinger og handlinger, der refererer til informanternes praktiske taktikker. Som vi var inde på indledningsvist i metodeafsnittet, har vi gennem hele opgaven anvendt de Certeaus begreb om narrativitet som en kropsliggjort fortælling af de forskellige hverdagspraksiser. For de Certeau kan de hverdagslige taktikker både være bekræftende, afprøvende og undersøgende, men også potentielt grænseoverskridende (de Certeau 1984:99)⁴⁷. En grænseoverskridende taktik er for de Certeau en taktik der går imod den dominerende orden i rummet, hvor rummet tilegnes den enkeltes behov imod en dominerende praksis. Når der i parken på Herman Triers Plads er små nedtrådte stier udenom de anlagte, er det således en alternativ taktik der er praktiseret, der går imod den dominerende strategi. På den måde skelner de Certeau mellem den producerende orden (der anlægger ordnede stisystemer) og den brugende praksis (som afgør hvorvidt stierne bruges).

Det planlagte byrum omkring husene på Herman Triers Plads indbyder ikke til ophold, som Ulrik udtrykte det i kapitlets første afsnit. I rummet er der altså indlejret en række mekanismer, der gør at beboerne instinktivt ikke har lyst til at opholde sig der. Fraværet af bænke i parken er et eksempel på hvordan det fysiske design har en række usagte regler indlejret, ligesom Charlottes beskrivelse her er et andet eksempel:

”Det jo også noget med den måde husene ligger på og alle husene omkring de kigger lige derved. Jeg kan

huske dengang, et par gange, jeg har lagt mig derned på en drømmeseng i solen for at læse en bog, så har jeg følt jeg lå til skue for hele pladsen.” (Charlotte 4:50).

I det de Certeau kalder den strategiske ordens dominans er der altså nogle praktikker som fremhæves som de dominerende, fx det at parken *ikke* bruges. Det er således nogle strategiske logikker som møder virkelighed og som beboerne indordner sig under, men der er også mulighed for at fortolke og have nogle alternative praksisser. Fx ved faktisk at bruge parken. Eva fortalte til workshopen hvordan sneen, der i vinterens løb pludselig havde omdannet bunkernes bakkede landskab til kællebakker, havde fået hendes øjne op for parken, hvorfor hende og hendes børn havde været nede og kælle. Ligesom Ulrik beskrev hvordan han havde observeret parkens brug:

”... der har været nogle initiativer dernede. Der blev sat skulpturer op i et træ, og et legehus blev også sat op. Det er nok det vildeste.” (Ulrik 33:00)

Selvom beboerne derfor i meget lille grad bruger pladsen, er i der i lille skala tegn på at pladsen indtages af alternative hverdagspraksisser – fx gennem de nedtrådte selvgjorte stier i parken, men den dominerende orden slår meget igennem.

Udenfor meget selvforherligelse kan vores workshop måske også ses i dette lys. I pausen inviterede vi på grillede pølser i parken. Flere af beboerne havde aldrig sat deres ben her før og udtrykte overraskelse bl.a. over hvor stor den var (fx Dorthé) ligesom flere af dem kom ind på det pudsige i at de egentlig aldrig brugte området.⁴⁸ Det at ingen bruger parken kan jo også ses som en taktik, som

et tydeligt signal om, at der ikke er interesse, og om at stedet mentalt alligevel ikke helt tilhører beboerne (selvom det tilegnes visuelt som et åndehul og oase).

Således ligger der i beboernes fortællinger hele tiden en fortælling om handling – om en taktik – som enten er bekræftende, undersøgende, afklarende eller grænseoverskridende. Overfor de dominerende strategier formuleres taktikkerne, hvorfor der i den herskende orden altså er mulighed for at reformulere og genforhandle strategien til den enkeltes praktik (Lilliendahl 2007:132)⁴⁹. Noget der også ses i en vis grad i beboernes tilgang til pladsen.

6.4 Retten til byen - kampen om byen!

I de forskellige praksisser beboerne har, både de bekræftende, undersøgende, afklarende og grænseoverskridende, ligger der også et konfliktperspektiv i forhold til hvem, der skal have lov til at bestemme. I overstående afsnit så vi på de dominerende praksisser og på de alternative, potentielt grænsedbrydende, men vi opdagede også, hvor svært det var at skelne. I myriaden af praksisser ligger det indfældet nogle dominerende ordner, men også ansatser til udbrud bestemt både af en fjern, dominerende orden og af den nære forestilling om naboernes holdninger og praksisser.

I eksemplet som Ulrik nævnte med legehuset, der var sat op i et af træerne i parken, som et forfriskende pust og det vildeste der var sket i parken, hørte vi også en anden version af den sag fra Birthe: *”Der var nogle drenge der havde lavet en slags hule oppe i træet, det var lidt løst sat sammen og så er jeg jo sådan en sur gammel tante, der har en bil stående, som*

sommetider står lige der, så jeg synes ikke lige det var nogen go idé, hvis den lige blæste ned. Også snakkede jeg lidt med denne her person [fra Københavns Kommune] om og han sagde han nok skulle gi det videre.... Og så skete det så endelig.” (Birthe 07:43).

Her er der hos Birthe også tale om en taktik om end hun taktisk bruger de strategier som er nedfældede. Det er samtidig et meget godt eksempel på den tydelige uenighed, der findes mellem beboerne om hvorvidt den dominerende ordens regler skal være gældende eller ej.

Blandt beboerne findes der også konflikter, der manifesterer sig i mødet mellem forskellige rytmer og kulturelle repertoire. I og med vi har talt med de forskellige beboer enkeltvist, er vi også blevet lukket ind i deres (u)udtalte verden af små og lidt større konflikter. Det er ikke konflikter som dem, der til workshoppen blev italesat, som fx hundelortene eller bilerne. Derimod er det de små forskelle der viser sig i de forskellige rytmer, livsfaser, politiske overbevisninger osv. osv., fx som overnævnte eksempel med Ulrik og Birthe, der meget fint illustrerer den forskellighed, der findes og udspiller sig i byen. Dette eksempel udspillede sig mellem to naboer i Gammel Ladegård, hvor der er forskellige ideer om, hvad der skal karakterisere stedet. Et andet eksempel er fra Hermanhus, hvor det igen er to generationer og to forskellige sprog, der mødes. Da Charlotte forklarer hvorfor hun ikke kommer til beboermøderne, kommer der to forskellige forklaringer:

”Ja, hvorfor har jeg ikke det? Det er et godt spørgsmål. Jeg tror det har meget at gøre med at jeg er lejer. Jeg har altid tænkt at... og ja så er der sådan en

vaskekælder, og det er jo fantastisk og den er jeg rigtig glad for, men dem som står for det, de har sådan et særligt sprog for hvordan de skriver beskeder. Det fungerer, men det føles også sådan lidt som om... så man føler sig sådan lidt overvåget af den der tone. Så der er sådan en eller anden der er sådan lidt sippet. En eller anden gammel generation som ligesom har stået for det der. Og sådan er det også med beboermøderne. Jeg har bare ikke følt jeg havde lyst til at komme.” (Charlotte 9:40).

Det Charlotte beskriver her er for det første at ejerskabet – eller manglen på samme – som lejerforholdet betyder for hende, at hun ikke har lyst til at komme til beboermøderne. Bagefter viser det sig, at det måske nærmere handler om at nogle beboere af; *’en eller anden gammel generation’* taler i et sprog og toneleje, som hun har svært ved at acceptere. Efterfølgende opdagede vi at *’den sippede tone’* på sedlerne kom fra Nina, der har lavet et meget *’lettilgængeligt’* system, hvor man kan viderebringe beskeder til de andre *’som husk at tømme filteret’* (Nina) osv.. Ligeledes hørte vi fra Per meget rosende fortællinger om beskedsystemet i vaskekælderen. På den måde blev vi vidne til forskellige synspunkter og ideer om stedet, organiseringen osv. og fik dermed et indblik i hverdagens små oversete kontroverser.

Dette stemmer meget fint overens med Lefebvres rytmeanalytiske perspektiv: *”Konflikter og modsætninger er således en væsentlig del af rytmeanalysen”* (Simonsen 2005:47), hvorfor rytmer er forskellige og ofte kolliderer med hinanden. Der er således både en forskellig social og mental brug af byen samt en forskellighed i tolkningen af byens betydning, som kan spores i de enkeltes rytmer. Ligeledes fremhæver Massey i sin relationelle beskrivelse

af sted, at stedet ikke besidder en singulær identitet, men derimod repræsenterer adskillelige interne konflikter (Massey 2005) Hvad man forbinder med stedet er individuelt, og hvordan man forestiller sig det i fremtiden er der lige så mange meninger om, som der er beboere.

Hvordan beboerne forestiller sig området i fremtiden, blev testet i vores workshop. Hver gang et forslag blev nævnt, blev et kontraforslag stillet op: Der skal ingenting ske/alt skal jævnes og fyldes op med fliser og grus, bilerne ud af området/bilerne må ikke forsvinde, skab mere liv/ikke noget liv – det larmer! Beboernes diskussioner bærer til tider præg af, at de modsagde sig selv. De som ikke mente at der skulle ske noget, havde faktisk konkrete forslag til forandring. Et fint eksempel herpå er Bente, der fra første færd hun kom til workshoppen sagde at 'her skulle absolut ingenting ske', hvorefter hun blev engageret i diskussionen og endte med at forslå at holde 'et lækkert økologisk Farmers Market' på pladsen. I denne proces hvor mange ændrede synspunkter, gik frem og tilbage mellem to argumenter og specielt i forhold til diskussionen nævnt i kapitlets første afsnit, kan vi måske hente metodiske refleksioner fra gruppediskussionen *"...der indgår et kollektivt moment i meningsdannelsen. Den offentlige mening produceres/skabes i diskurs, derfor må metoderne indrettes efter at fange denne meningsdannelse"* (Buciek 1996:52). Noget som vi netop søgte at indfange og som også må tages videre til den afsluttende diskussion.

6.5 Opsamling

I sidste analysekapitel har vi undersøgt beboernes

holdninger, forestillinger og opfattelse af hvem pladsen, eller 'parken', som den også kaldes af nogen beboere, er til for. Der er mellem beboerne divergerende forestillinger om, hvem den 'tilhører'. En del blev fanget af diskussionen til workshoppen, og vi fik næsten opfattelsen af at de opfattede 'parken' som deres egen, 'private' ejendom. Denne forestilling modificeres dog af især af de narrativer vi mødte i interviewene. Her mente en del at det ene er kommunens ansvar at passe og drive pladsen og det medfølgende grønne område, mens andre på den anden side ønsker kommunen til at indgå som en slags initiativbærer.

I kapitlets tredje afsnit undersøger vi på hvorvidt borgerne har alternative hverdagspraksisser, og kan her konstatere, i forlængelse af kapitlets sidste afsnit, at der er divergerende taktikker blandt beboerne, hvor nogen følger de overordnede strategier mere end andre. Endelig er pladsens funktion, i form af retten til og kampen om at bestemme, hvad der skal ske med pladsen i fremtiden blevet analyseret. 'Kampen' er et klart udtryk for de forskellige holdninger og værdier hos beboerne: Dette tydeliggør væsentlige konflikter om hvad, der skal ske med pladsen i fremtiden, og hvordan beboerne kan gå videre med det de fik ud af workshoppen; nemlig en indsigt i de potentialer og konflikter, der ligger i deres lokalområde.

6.6 Samlet delkonklusion for analysen

Vi har i analysens tre kapitler løbende opsummeret vores fund. Analysen har søgt at indfange beboernes narrativer ud fra temaerne mobilitet og sted,

fællesskab og det fremmede samt det offentlige og det private. Analysen af narrativerne bygger både på interviewene og workshoppen. Vi har således indkredset beboernes fortællinger ud fra en række ambivalenser og problematikker, som her vil blive opridset. Dette gøres for at vi senere kan kvalificere projektets analytiske konklusioner til en diskussion af *planlægningens problem*: Nemlig hvilke problematikker det medfører, hvis man implementerer disse narrativer i en fremtidig planlægning.

I det første analysekapitel indfanges stedet Herman Triers Plads gennem blikket på sted, mobilitet og rytme: Her kan vi konkludere at beboernes i deres narrativer ligger meget forskellig (symbolsk) værdi i området hvor de bor. De fleste ligger vægt på både nærheden og afstanden til *byen*, hvorved forestillingen om hvad byen er nuanceres. Vi kan derfor også konkludere at stedet hverken kan forstås som en fastfrosset enhed eller som et moment i en mobilitetsstrøm, men må indfanges ved at fokusere på beboernes forskellige hverdagslige rutinerede praksisser og rytmer. Således er der tale om en diversitet af tids-rumlige praksisser konstitueret af ambivalens i den enkelte fortælling om hverdagslivet på Herman Triers Plads og om livet i byen mere generelt. Endelig kan vi på baggrund af analysens første del nærme os et stedsbegreb, hvor narrativernes dynamisk og foranderlig karakter nuancere forståelsen af stedet gennem de personligt levede erfaringer, kropslige praksisser og kulturelle erindringer.

I analysens anden del søger vi at indkredse en nærmere forståelse af stedet, ved at se på de udstrakte sociale relationer, som mødes i rummet. I narrativernes mentale, sociale tids-rumlige udstrækning ser vi en række forskelle i den betydning og værdi

'naboskab', 'fællesskab' og 'fremmedhed' tillægges af den enkelte beboer. Forestillingen om nutidens naboskab smelter i narrativerne sammen med fortidens og fremtidens forestillinger ligesom narrativerne også er rodfæstet i kulturelle erindringer. En umiddelbar forståelse og generalisering af naboskab i relation til generationer eller historiske tidsperioder er således ikke mulig at udlede af beboernes narrativer. I stedet er der en mangfoldighed af tidligheder i spil, der trækker på både kropslige erfaringer og en lang række kulturelt bårne fortællinger og indbyggede fakticiteter – både når naboskab, fællesskab og fremmedhed beskrives. Ligeledes spiller beboernes rytmer og dagligdagsorganisering en stor rolle i denne henseende.

Beboernes sociale relationer og netværk er i forskellig grad bundne til stedet: De fleste beboere har en forståelse af naboskabet på stedet som godt, om end det tillægges forskellig værdi. Fællesskaberne der iagttages i beboernes narrativer er selvvalgte, ansigtsløse, funktionsbundne eller konstituere sig som øjeblikksfællesskaber: en balancerende der også afløses i forholdet til den 'nære' fremmede nabo.

I det tredje og sidste analysekapitel, som vi lige har gennemgået, konkluderede vi at beboerne har forskellige måder at opfatte deres tilhørsforhold og ansvarsfølelse til pladsen. Denne forskel hænger sammen med, at der benyttes forskellige taktikker af beboerne til at udleve deres hverdagsmæssige praksis, hvilket vi kan se ud fra fortællingerne om stedet. Til projektets workshop oplevede vi en form for 'ejerskabsfølelse' over det grønne areal på pladsen, nemlig 'parken', da vi ville have dem til at opstille drømme og muligheder for pladsens frem-

tid. I beboernes narrativer er der mange ambivalenser. Diskussionen om pladsens fremtid betød at der opstod en diskussion om hvem der skulle handle og hvem der skulle tage ansvar. Et dilemma der medførte store uenigheder om hvordan pladsens funktion skal være i fremtiden. Vi kan herfra konkludere at beboerne både fører en intern og en ekstern kamp om retten til definere rummet baseret på beboernes forskellige livssituation, erfaringer, holdninger og værdier.

6.7 Analysen som ansats til planlægningsdiskussionen

Med udgangspunkt i de behandlede analytiske konklusioner og erfaringer vi har gjort os i forbindelse med projektforløbet, er formålet her, at lægge op til en diskussion af hvordan den indsamlede og analyserede empiri, narrativerne, kan operationaliseres i forhold til diskussionen af deres anvendelighed i en planlægningsmæssig sammenhæng.

Først og fremmest kan vi konstatere, at når man, som vi gør i dette projekt, søger et så empiritungt fundament for planlægningen, så afstedkommer mangfoldigheden og forskelligheden hos individerne en planlægningsmæssig problematik: hvordan kan man planlægning tage hensyn til det unikke, når man samtidig planlægger for samfundet? Projektets analyse af hverdagslivet på Herman Triers Plads identificerer nemlig en lang række forskelligheder i erfaringer, værdier og holdninger blandt beboerne, der tydeliggør en række ambivalenser og konflikter i forhold til en mulig fremtidig planlægning på Herman Triers Plads. De temaer vi kan tage med videre til diskussionen af brugen af beboernes

narrativer er: forskelligheden, kompleksiteten, individualiteten og det unikke i en på samme tid abstrakt og praktisk levet erfaring af Herman Triers Plads' betydning. Næste skridt er hvordan der kan planlægges for at forstå fællesskab og naboskab og erkende at disse finder nye former som selvvalgte, midlertidige og tids- rumligt udstrakte sociale relationer.

Endelig er det interessant viderebringe analysens konklusioner om at fremmedheden og fællesskabet i dag er præget af en ambivalens mellem usikkerhed og frihed. Dette har også en betydning for, hvordan ansvar og ejerskab til pladsen italesættes: nemlig hvad beboerne vil med det de har og hvad de frygter de kan miste.

Gennem analysen har vi undersøgt det oplevede, praktisk erfarede hverdagsliv hos beboerne. Det er dette hverdagslivsperspektiv vi i næste afsnit vil søge at overføre til en tænkt planlægningssituation. Ved at forsøge at bevæge os ud fra vores 'elfenbenstårn', hvor vi sidder bag skrivebordet og analysere og teoretisere over den indfangede virkelighed, er det her vores intention at tage udgangspunkt i beboernes virkelighed, drømme og visioner. Denne diskussion om det vi kalder, planlægningens problem, vil i det næste blive udfoldet med udgangspunkt i den erfarede virkelighed som vi oplever den, nemlig gennem beboernes narrativer både i interviewene samt i workshopen.

7. Problematikker i en planlægningsverden

Vi har gennem opgaven forsøgt at indkredse en forståelse af stedet Herman Triers Plads via beboernes narrativer i både interviews og workshop. Udgangspunktet for denne afsluttende diskussion er netop disse narrativer og deres relevans for en (mulig) fremtidig rumlig planlægning på Herman Triers Plads. De problematikker vi har mødt i vores praktiskfarede virkelighed kan strækkes ud til nogen mere generelle problematikker i planlægningsfeltet. Narrativerne er for os et udtryk for byens forskellighed og kompleksitet. De afleder en række diskussionsspørgsmål, for hvordan kan man planlægge efter byens forskellighed og kompleksitet?

7.1 Forskellige forestillinger om pladsen

Det var på sin vis et tænkt eksempel, eller ligefrem et socialt eksperiment, vi udførte på Herman Triers Plads. Først gik vi ud og interviewede en række beboere om deres forhold til bostedet og deres tilfælgelse af værdi til stedet. Desuden forhørte vi os om ønsker og tanker for en mulig forandring. Derefter etablerede vi en åben workshop om Hermans (Triers Plads') fremtid, hvor rammerne var fastlagte med et manuskript (jf. kap. 3 & bilag 2). I dette rum var der mulighed for at beboerne kunne være med til at formulere problemer og drømme om pladsens fremtid. Vi lagde vægt på, at vi ikke havde midler/kapacitet til at ændre pladsen, at beboerne skulle være dem, der på sin vis tog teten. Workshoppens var således et forsøg på at etablere en 'ideel situation' hvor en eventuel planlægning skulle bygge på deres perspektiver ud fra deres ønsker. Spørgsmålet

er så hvad der sker, når de definerer dagsordenen?

Pladsen var et af omdrejningspunkterne i beboernes narrativer. Som nævnt var der mange af de samme forestillinger herom, men endnu flere forskelligartede synspunkter. Disse kom især til udtryk og blev forhandlet eller yderligere understreget under workshoppens. Synspunkterne relaterer sig både til forståelsen af stedet (set i relation til andre steder i byen) og til de sociale relationer, beboerne indgår i, både i form af naboskabsrelationer, de 'selvvalgte fællesskaber' udenfor pladsen og fremmede, der blot passerer pladsen. Et tema som ejerskab i forhold til pladsen diskuteredes på workshoppens og deres noget modsætningsfyldte forhold hertil gjorde det klart for os, hvor kompleksfuldt et felt planlægning i praksis er, hvis man med narrativerne søger en rumlig planlægning som den Healey (2007) er fortaler for. Som nævnt er pladsen offentlig, men mange benævnte den som 'privat park', men ved spørgsmålet for vedligeholdelsen, var det klart kommunens ansvar. Perspektiverne og mulighederne for forandring – ikke mindst lysten til den – ligger også inden for disse rammer, i forhold til at tage ansvar for fremtiden.

7.2 Mulighedsrum for nogen – men ikke for alle

Vi har erfaret at planlægningens kompleksitet består i ønsket om at inddrage, at lytte til fortællinger og så handle derefter – også selv om det måske går imod målet der handler om fysisk forandring. For én ting er, at beboerne debatterede området – de blev inddraget, men der var ikke en generel stemning eller ønske om forandring, nogle 'stemte'

nej. Så hvad med dem, der tilsyneladende har det fint og ikke ønsker nogen forandringer? ”*Men hvis kommunen kom og sagde, der skulle være en lejeplads, så ville vi nok ikke modsætte os*” (Per 53:25). Skal vi så tolke at det stadig er planlæggernes (som den gammeldags autoritære planlægger) arbejde at sige: ’men mennesker tilpasser sig’, - vejen som Penaloza, borgmesteren fra Bogotá i Columbia, valgte at følge, da han rev en ghetto ned (uden bekymring for familierne det gik ud over) for at følge en helhedsplanlægning om en ’bedre’, grønnere og mere ’fornuftigt’ planlagt by.

For igen at vende blikket mod egen empiri, kan vi sige, at vi gennem interviewene og workshopen, hørte mange fortællinger og at vi heraf kunne drage nogle slutninger om deres forhold til pladsen mhp. en fremtidig planlægning. Men disse meninger og fortolkninger er kun et udsnit af beboernes holdninger. Hvad med resten af de ca. 600 beboere der bor i området? Vores fremgangsmåde her har måske betydet, at der er flere, der har valgt ikke at komme, fordi de følte, der kom nogen udefra og ”pludselig ville lave det hele om” som en af beboerne siger til os.

For hvilke potentialer ligger der i at få flere med til sådan en workshop? Det at vi kun inviterede borgere, der boede rundt om pladsen og f.eks. ikke Musikkonservatoriet eller Teknisk Skole, var også med til at forstærke fornemmelsen af ’det private sted’, og samtidig er det ekskluderende i forhold til brugerne af området. De studerende fra Teknisk Skole har vel i lige så høj grad ret til at definere muligheder, problemer og visioner på Herman Triers Plads. De bruger rent faktisk bænkene ved pladsen i

deres frikvarter?

Det ville måske have givet os et andet resultat, hvis vi eksempelvis havde snakket med de mange unge beboere, de som hører høj musik og som ofte ikke var hjemme. Vores fysiske grænse har begrænset sig til ejendommene omkring pladsen, men vi må tænke længere end det, når vi er fortalere for en relationelle stedsforståelse – at stedet strækker sig ud over pladsens fysiske matrikel (jf. Massey 2005). Brugere af pladsen indbefatter vel alle.

Dette er dog blot gisninger fra vores side, men det er vigtigt at tegne disse store linier i planlægningslandskabet, for at problematiserer netop denne verden.

7.3 At planlægge, men for hvem?

En anden erfaring vi gjorde os i mødet med feltet var den dobbeltrolle vi som facilitatorer spillede for workshopen, der i den videnskabelige rapport skal forholde sig til repræsentationen af ’den anden’. Vi kan ikke komme uden om det dilemma, man som videnskabskvinde eller -mand står overfor; hvordan undgår man som ekspert at presse noget subjektivt ned over forskningen og her i praksis, ned over borgerne? Her argumenterer vi for at forskningen bør tage udgangspunkt i de berørte individer, nemlig vores empiri, og deres hverdagslivsforståelser, og lade sig styre af denne. Men det at vi forsøger at opstille og facilitere ’mulighederne’ i workshopen, er i sig selv et udtryk for magtudøvelse. Er det et evigt dilemma, som planlæggeren altid vil være i og måske blive nødt til at acceptere?

I den praktiske virkelighed har vi måttet erkende det komplekse arbejde, der ligger i at udrede disse narrativer. Som vi udfoldede i vores metodiske re-

fleksioner er det umuligt at være objektiv i tolkningen og spørgsmålet dukker igen op: hvem planlægger vi den gode by for?

På den ene side havde vi en idé om at beboerne ville få noget gavnligt ud af at vi, som udefrakommende, kunne hjælpe dem med at skabe et forum, hvor vi som facilitatorer skulle hjælpe borgernes idéer og initiativer på vej. På den anden side havde vi en forestilling om at, hvis de kom til workshoppen, ville de måske få øjnene op på nogle muligheder i området. Men i kraft af det var os, der skabte rammerne for hvad der kunne ske på pladsen, må vi også erkende at vi havde en idé om, hvordan dette måske kunne hjælpes på vej. Vores erfaring er, at det er vigtigt at gå dybt ind i området, blive 'streetwise' (Healey 2007:201), forstå og især, som Lefebvre siger, kunne begrebsliggøre den viden vi har indoptaget for dernæst at kunne formidle deres tanker så hundrede stemmer ikke kondenseres til én (Lefebvre i Amin og Thrift 2002:19). Det sidstnævnte kan man anse som det allervigtigste.

Som det her illustreres så er det svært som facilitator, og planlægger for den sags skyld, at balancere mellem at ville skabe mulighedsrum for aktørerne og undgå at falde i den fælde at komme til at kolonisere livsverden ved at ville systematisere og lægge i orden. Det kan altså være svært, hvis ikke helt umuligt, helt at fraskrive sig det faktum, at der altid udøves magt i forbindelse med det at ville noget for andre.

7.4 Selvforvaltning og ejerskab

Når Jeppe Læssøe (2007) diskuterer begrebet, folkeoplysning handler det om at oplyse borgeren til selv at tage initiativ til handling. Som tidligere

beskrevet, var der i 60'erne og 70'erne en tradition for at selvorganisere grupper og man råbte systemet op hvis man var utilfreds. Læssøe behandler dette i forhold til miljøaktivisme, men vi mener, at forholdet mellem den enkelte borger, selvorganiseringen og det offentlige system er interessant i denne sammenhæng. Ifølge Læssøe var 'dengang' en tid hvor, man gennem protester og demonstrationer kunne gøre en forskel. Den lille stemme i mængden kunne hurtigt mobiliseres til at blive en hel demonstration. Man kunne som enkelt person gøre en forskel, fordi man følte, man var et alternativ. Idylliseret, ja, og dette scenarie lyder også i dag som en utopisk forestilling. Men vi opstiller det således for at skabe en problematik, og den handler om velfærdsstaten; det sikkerhedsnet; det ansvar den tager og dermed sørger for den enkelte borger og borgernes gerninger. Vi kan se, at beboerne ved Herman Triers Plads betragter Københavns Kommune som en ansvarshavende aktør. Det er en forventning fra borgerne om at kommunen identificerer problemerne, og dermed en forventning om at Kommunen kommer til beboerne og 'sørger for', og ikke omvendt. Kommunen udmelder dog de 'muligheder' alle borgere har til rådighed, for at være med til at selvforvalte. Per oplevede dog i sådan en sammenhæng, at blive mødt af den kommunale, bureaukratisk mur, og på den anden side at skulle håndtere beboernes ufornelige og fragmenterede ønsker og forventninger. Per endte med at opgive sit projekt, da man som ene mand ikke kommer langt. Måske er Pers engagement det som planlægningen i teorien efterspørger. Selvom demokratiidealet praktiseres i den gode mening og Per er et eksempel på det, vil individet, stillet overfor en helt ukendt og svært begribelig (planlægger)verden, have svært ved at handle og

selvorganisere sig, som vi problematiserede i problemfeltet.

Annika Agger problematiserer borgerinddragelsesaspektet i sammenhæng med, at mange planlæggere betragter borgerdeltagelse som planlægningens akilleshæl.

”...eftersom planlægningen skal fungere som en rational bureaukratisk organiseret aktivitet med vægt på teknisk ekspertise i upartiskhed, samtidig med at den [borgerinddragelsen] skal være et led i et demokratisk, socialt og politisk system. Dilemmaet synes at være, at planlægningen i dag ikke accepteres uden en vis form for borgerdeltagelse, men på den anden side heller ikke lade sig dominere af partipolitiske processer” (Agger 2004:22).

At skabe en inkluderende proces, i forhold til borgerinddragelse forlyder ud fra dette citat til ikke at have den store interesse fra planlæggeren. For det er jo også meget nemmere at planlægge, når man som planlægger selv kan styre processen fra start til slut, og borgerne kun inkluderes formelt mere end reelt. Er det netop et ønske i inddragende processer at Ulriks engagement er så højt, når han vælger at tage initiativet til at føre workshoppen videre ud i livet, eller vil han blot blive opfattet som en forhindring?

8. Konklusion

Hvordan kan beboernes narrativer, indfange stedet, Herman Triers Plads, og hvilke problematikker medfører det i en fremtidig planlægning, hvis man tager udgangspunkt i disse?

De Certeau introducerede to perspektiver på byen – et fra oven med det eleverede, konciperede blik et andet: menneskets oplevede perspektiv gennem hverdagens erfaringer, når det bevæger sig gennem byen (Nielsen 2007:29). Vi valgte som sagt det indfældede perspektiv – og har taget narrativerne hele vejen med os gennem analysen – og hvad er det, der sker når byen opleves af dem, der lever i byen. Den er jo til for dem – planlægges til dem – så lad dem dog bestemme. Men hvad sker der så hvis planlægningen tager udgangspunkt i dette perspektiv? Det er nemlig ikke så enkelt.

Med udgangspunkt i en metodisk triangulering af interviews, gruppediskussion og aktionsforskning har vi gennem beboernes narrativer forsøgt at indfanget stedet Herman Triers Plads.

Hvad er det så beboerne kan fortælle os, gennem deres fortællinger og diskussioner? Ved første øjekast var vores første tanke, at dette sted synes dødt og kedeligt. Men stedet har vist sig at besidde nogle uvurderlige kvaliteter, som kun beboerne er i stand til at sætte ord på. Folk nyder at betragte pladsen, og følge årstidens rytme; træerne og buskenes skiften mellem forårets knopper på træerne og efterårets nøgne og triste grene. Det er et åndehul, en øjenlunge og en oase. Det er meget beskrivende ord, der bruges til at italesætte betydningen af pladsen. Hvis den grønne plads ikke forbandt

de tre ejendomme, ville det blot være et betonhelvede, som Mads beskrev bygningerne, uden dette åndehul i det centrale København. Det virker på beboerne som et utroligt vigtigt sted for dem på trods af, at de ikke benytter pladsen. Dette er netop interessant. Ingen af beboerne bruger pladsen. Den inviterer derimod hundeluftere, der som de eneste bevæger sig ind på det grønne område – netop fordi den ikke bliver brugt. Det er en ond cirkel, beboerne beskriver og forbinder pladsen med én stor hundegård, hvor ejerne ikke rydder op efter dem selv, og hundelufterne bruger fortsat dette grønne område, fordi det ikke bliver brugt.

Netop derfor kunne man synes, at man burde gøre noget ved det. Her rammer vi et ambivalent punkt. På mange måder kan vi finde nogle ligheder mellem beboernes narrativer. De fleste sætter stor pris på pladsen, men ingen vi endnu har snakket med bruger nogensinde pladsen. Dog er det meget forskelligt, hvad beboerne mener pladsen betyder, samt hvad fremtiden skal bringe. Skal det forblive, præcist som det er nu? Skal det hele jævnes og dækkes med fliser og grus? Skal bilerne ud af området, eller skal der være flere parkeringspladser? Møningerne er mange, og svære at forene. Dette så vi især aktuelt i workshoppene, hvor de holdning der blev sagt højt, (ubevidst) blev mødt med et kontraforslag. Folk har forskellige historier, afhængig af civilstatus, om man har børn, om man er ung eller gammel. Folk har altså vidt forskellige rytmer, der har betydning for behov og prioriteringer.

Når beboerne ikke ønsker forandringer, er det så fordi de er tilfredse med det der er, eller handler det blot om at 'man ved hvad man har, men ikke hvad

man får? Det er planlæggerens eller facilitatorens rolle, at finde balancen mellem denne tilfredshed og usikkerhed.

Ud fra vores teoretiske forståelse, har vi gennem Massey, betragtet stedet som en proces og værende relationel. Stedet vil derfor altid have forskellige betydninger for den enkelte. Man kan derfor aldrig tage et objektivt udgangspunkt i studiet af 'stedet'. Dette kan også være en medvirkende faktor til, hvorfor beboernes holdninger er så fragmenterede og modsatrettede – der findes ingen entydig definition af et sted. Men det sætter jo planlæggeren over en voldsom udfordring, når denne skal udvikle en planlægningsstrategi for et område som dette. Er det overhovedet muligt at forene disse holdninger? Svaret på dette må være nej! Man kan sige, at det ikke er specielt demokratiserende at favorisere nogen frem for andre – for det vil man komme frem til i en eventuel fremtidig planlægning. Men man må dog indse realiteten i, at man ikke kan tilfredsstille alle. Hvis man skal forandre de fysiske forhold, må man dermed som planlægger blive nødt til at lægge en plan ned over beboerne, hvor nogen føler, de er blevet lyttet til og hvor der altid vil være andre, der føler sig overset.

Dog kan vi konstatere, at studiet af hverdagslivet er en nødvendig rumlig strategi, for at forstå stedets værdier og problematikker. Som Healey skriver, vil planlægningen påvirke de som bruger og bebor rummet, og hvis der sker fysiske forandringer, vil det også påvirke det levede liv. Derfor bør man forstå det levede liv, før man kan planlægge for det.

Hvad bringer fremtiden så på Herman Triers Plads?

Det er et godt spørgsmål. Vil beboerne etablere en gruppe, der kan lægge planer for fremtiden, eller kommer der slet ikke til at ske noget. Men ville det være så slemt? Måske dette åndehul er et nødvendigt sted i byen, både for beboerne, og som en kontrast til byens fragmenterede kompleksitet. Dette vil kun fremtiden vise.

9. Perspektivering

Hvordan går vi videre herfra? På den ene side kunne vi ud fra konklusionens resultater diskutere, de udfordringer vi har stødt på, ved at tage udgangspunkt i narrativerne - hvordan bruger man denne erfaring i en aktuel planlægningssituation, hvad ville man som ansatte i en kommune gøre? Der eksisterer allerede mange strategiske tilgange (som et lille udpluk kan der nævnes SWOT analyser, LFA (Logical Framework Analysis) eller ABCD (Asset Based Community Development)), der alle tager udgangspunkt i en bottom-up tilgang. Mulighederne er mange - nærmest uendelige - for planlægningen har ligeså mange tilgange, som der er narrativer i denne opgave.

MEN, med respekt for opgavens oprindelig motivation med udgangspunkt i den relationelle æstetiks metoder og Situationist Internationales blik på byen, ønsker vi at bruge de afsluttende ord i et andet ærinde. Hovedspørgsmålet for Situationisterne var *"How to realize the freedom of cities?"* (Pinder 2004:108) Situationisterne ville undersøge de potentialer, der ikke umiddelbart er synlige i byens materielle former og strukturer, og de ville se byen som om, dvs. som om tingene kunne være anderledes. Dermed ville man, med den ledende figur Guy Debords ord *"...studere de følelsesmæssige og adfærdsmæssige effekter hos det enkelte individ af det geografiske miljø"* (Byens rum 1.5: 7f). Som Situationisterne ønskede vi at dette projekt først og fremmest skulle få mennesker til at stille spørgsmål til deres forståelse af byrummene og dem selv, og igennem denne selvrefleksion at 'forstyrre' deres vane- og varemæssige brug af gader og steder. Ved

at forstyrre kunne vi måske få folk til at genopdag rummet, dets situationer og dets forsømte, men omfattende, brugsmåder.

Situationisterne tog på samme måde som vi har gjort i opgaven udgangspunkt i hverdagslivet, forstået som det sted, hvor mennesket konstruerer deres liv og tanker udenfor de specialiserede aktiviteter, men de kritiserede også den måde mennesker i stigende grad blev fremmedgjort fra dem selv. Gennem dervies, psyko-geografi og andre kunstneriske metoder ville de konstruere situationer, hvor mennesket fik øjnene op for denne fremmedgørelse og revolutionere deres hverdagsliv. På sin vis kan perspektivet ses i relation til de Certeau og hans begreb om de alternative, grænseoverskridende taktikker, om end Situationisterne så en mulighed for revolution og omvæltning af hele samfundet, mens de Certeau kun ser mulighed for kreative, taktiske fordrejninger af strategiernes gennemsyrende, panoptiske magt i samfundet. For magten er spredt, skjult og udbredt over det meste af samfundet ifølge de Certeau. Derfor er perspektivet fra oven også nødvendigt at inddrage for til fulde at forstå de handlemuligheder individerne har. I projektet havde vi svært ved at se de alternative hverdagspraksisser i beboernes narrativer, var der overhovedet ansats til at bryde med de strategier de styres af?

Som Tom Nielsen (2001) der beskriver den moderne bys overskudslandskaber med blikket for deres potentielle taktiske fordrejninger af magten i samfundet, har vi undersøgt beboerne på Herman Triers Plads' narrativer og undersøgt de muligheder vi kunne se for deres taktiske handling indenfor systemet. Og lidt ala Nielsen er vi nok nødt til at

konstatere, at det ikke kan lade sig gøre at se perspektiverne adskilt. Strategierne og taktikkerne hører sammen. Således er overskudslandskaberne ikke et alternativ til den moderne byform, ligesom beboernes narrativer ikke er et alternativ til den eksisterende planlægning. Det er det der er planlægningens problem. Niveauerne spiller ikke sammen – de 'populære', folkelige og demokratiske og men også heterogene forestillinger og narrativer kan ikke forenes med planlægningens behov for homogene planer der per definition udøver magt fordi et perspektiv vælges frem for et andet (lidt forenklet sagt). Dog mener vi at narrativerne kan være en måde at forstå byen og planlægningen på – og dermed se på de muligheder der ligger indenfor feltet og forstå hvordan man kan handle, fordreje og indskyde sin egen mening i en planlægning, der i høj grad er med til at forme hverdagen for de fleste – det er jo derfor 'planning matters'.

10. Fodnoter

1 Situationisterne, der opstod omkring gruppen Situationist International (SI), i Frankrig i start 1960'erne var en kunstnerisk avantgarde af forskellige intellektuelle og kunstnere samlet om en marxistisk, venstreorienteret kritik af samfundet. Prominente navne som Guy Debord, Henri Lefebvre og Asger Jorn har været medlemmer i kortere eller længere tid.

2 Debord beskriver den spatio-temporale praksis ved at konstruere situationer som; "the concrete construction of momentary ambiances of life and their transformation into a superior passional quality." (Debord i Pinder 2004:114).

3 Tom Nielsen beskæftiger sig med dette 'Planlægningens problem' (eller paradoks) i bogen 'Formløs' i forhold til en arkitekturpraksis: "Arbejdet peger på, at ligesom der er et skel mellem en analyserende/beskrivende arkitekturpraksis og en producerende/formgivende arkitekturpraksis, så er der en radikal forskel mellem det designede og det ikke-designede byggeri – mellem det formede og det formløse. Planlægningen har, selv når den er indstillet på det, som i Venturi og Scott Browns tilfælde, svært ved at inddrage det 'populære' som en positivt formuleret del af planlægningen. Det er umiddelbart en temmelig banal pointe, der ikke desto mindre tilsyneladende er svær helt at forstå." (Nielsen 2001:185).

4 F.eks. når Carlsberg indkalder til beboermøde, for at informere om de planer der nu er for den nye bydel, uden at forholde sig til de kritiske spørgsmål der stilles fra borgerne. Eller når Hillerød Kommune inviterer til borgerinddragelse i en allerede besluttet proces osv..

5 Vi støtter os i denne forbindelse til Bry-

mans forslag om, at forskellige typer af metoder først og fremmest forstås som "værktøjer" til at begribe problemstilling på en meningsfuld måde (Bryman 2004:454-463). Også Pierre Bourdieu gør sig til fortaler for metodologisk fleksibilitet og mener, at de metodiske værktøjer bør styres af det empiriske genstandsfelt (Bourdieu & Wacquant 1996:39).

6 Bricoleur er den franske betegnelse for handykvinden (eller -manden) som bruger de værktøjer, der er tilstede for at færdiggøre en opgave (Kincheloe 2001:681).

8 I tråd med den eksperimentelle tillempe grundfæstede tilgang til empirien valgte vi 'en case.'

9 Det kan diskuteres om workshoppen var så åben, eftersom vi havde planlagt den – hvorfor havde vi ikke ladet dette være op til beboerne. Dette vil vi se nærmere på i nedenunder og senere i projektets kapitel om Planlægningens problem.

10 Især 10 interview bruger vi aktivt gennem opgaven.

11 Egentlig en: fremtidens nutid, fortidens nutid og nutidens nutid (Simonsen 2005:70).

12 Modsæt sine samtidige, Lefebvre, Situationisterne og Foucault, ser de Certeau individets taktikker som en modhandling, som et frigørende potentiale i de sociale situationer ift. at hverdagslivets praksisformer på et overordnet plan bliver styret, domineret og reguleret af strategiske abstraktioner. De Certeau ser som Foucault ikke en bestemt magt bag styringen - det er derimod en strategisk magtudøvelse, hvor det ikke er en eksplicit orden andet end ordenen selv (Lilliendahl-Larsen 2007:130).

13 Vi vil ikke hermed bruge Foucault, men en Foucault-orienteret position ville hævde, at sub-

jekterne er underlagt determinerende magtstrukturer, der gennem avancerede magtteknologier vil kontrollere den enkelte og styre den mod bestemte handlemønstre (Lilliendahl 2007:122ff).

14 Marxisitsik/kritisk tænkning.

15 Hviid Jacobsen vælger at fordanske det til grundfæstet teori, men da den engelske betegnelse nærmest er blevet indført i dansk sammenhæng vælger vi at bruge denne. Traditionen opstod i Californien på University of California i San Francisco, anført af Glaser & Strauss.

16 Kodninger er et begreb Kvale benytter sig af. Det indebærer, at interviewene kodes i kategorier, hvor disse reduceres til at angive hvorvidt emner eller fænomener forekommer, og i hvilken styrke (+/- eller styrke i forhold til 1-5). Vi har dog ikke fulgt denne kodning af interviewene til dørs, men er blot blevet inspireret af metoden, og har brugt det i mindre grad.

17 Vores informanter er naturligvis anonymiseret og andre navne går i stedet for.

18 Der er i alle interviews anvendt optageudstyr efter accept fra interviewpersonen, hvilket kan have haft betydning for åbenheden i interviewet.

19 Af samme grund kan metoden for workshopen også tangere et 'socialt eksperiment' (Buciek 1996:49).

20 Vi er opmærksomme på, at Nielsen og Nielsen bruger aktionsforskningen i et naturforvaltningsøjemed, men den bruges også af Lilliendahl Larsen og Drewes Nielsen i andre sammenhænge. Dermed mener vi at kunne overføre denne metode i en bykontekst.

21 I fremtidsværksteder går man fra en kritisk, en utopisk og til sidst en realiseringsfase (DrewesNielsen 2007) hvor et forandringsaspekt er

et omdrejningspunkt. Vi gennemførte ikke delene således, men var inspireret heraf.

22 For uddybning af program og metodisk refleksioner se bilag 2 og 3.

23 Alle beboerne fik en invitation til workshopen i postkassen, derudover satte vi plakater i opgangene.

24 Dette aspekt er dog ikke noget vi senere uddyber.

25 Grundlæggende for at udføre aktionsforskning er at udfordre de samfundsstrukturelle forhold, der griber ind på subjektet ved at opretholde de integrerede herredømmeforhold og tingsliggende markedsmekanismer, som umyndiggør borgerne i samfundet (Nielsen & Nielsen 2007:71f).

26 I tråd med vores fænomenologiske udgangspunkt, taler vi om erfaringsdannelse fordi den enkelte deltager er noget i sig selv og ikke kun et selv pga. af sine relationer (Nielsen & Nielsen 2007:73).

27 Nielsen & Nielsen gør meget ud af at beskrive denne potentielle eksemplaricitet i aktionsforskningsprojekterne; ikke som konkrete modeller til efterlevelse, men derimod som eksemplariske demokratiske projekter, der viser nye måder at skabe viden og inddrage borgere på. Det almene skal vokse ud af det lokale og ikke blot være en justering af en allerede fastlagt planlægning (Nielsen & Nielsen 2007:64,75).

28 Aktionsforskning kan ses som et alternativ til både kvantitative og kvalitative metoder, hvor forskeren 'kun' observerer de sociale dynamikker (Nielsen & Nielsen 2007:69).

30 Nødvendig relation mellem praksis, krop og tid-rum (Simonsen 2005:60)

31 Vores informationer om beboerne varierer

meget og vi beskriver dem ud fra hvad vi ved om dem. Derfor kan vi ikke undgå at nogen af vores informanter fremstår enten som uden arbejde eller uden kæreste/sambo.

32 Flere af beboerne fra Hermanhus har kommenteret og beklaget deres nordvendte vinduer, der betyder at solen kommer ind af vinduerne.

33 Om end det er lidt irriterende når taxa-chauførerne aldrig kender stedet (Camilla).

34 Turner, en britisk kultur antropolog, beskrev meget berømt hvordan der mellem to rituelle faser er et 'betwixt and between' hvor individet endnu ikke er trådt ind i sin nye fase i samfundet (1974).

35 Ligesom i Max Kestners film: Drømme i København.

36 Indbygget i narrativernes kropslighed, som Simonsen bruger dem med inspiration fra de Certeau, ligger der netop en tilegnelse af stedet som rum og rummet som sted, der gør at stedet kædes sammen som sætninger og rejsebeskrivelser (Simonsen 2005:74)

37 Her ser vi også en sammenhæng til vores inspiration i fænomenologien (Hansen og Simonsen 2004:144)

38 Dette lyder umiddelbart som om kaos hersker i byen, men byens rytmers multitemporalitet (både interne og eksterne) anses som de koordinater hvorigennem beboerne rammesætter og anordner oplevelser. De rutinemæssige gentagelser og regulariteter er derfor det, der sikrer fraværet af misforståelser og uorden (Amin & Thrift 2002:17).

39 Uden at komme nærmere ind på hvordan Lefebvres rytmeanalyse udfolder sig i praksis, da Simonsen (2005) eller Amin & Thrift (2002) begge mener at Lefebvre er "...frustratingly elusive about the tools of such a praxis" (Amin & Thrift 2002:19)

er det dog nævneværdigt at udgangspunktet for praksissen, spektralanalysen, det at byen læses 'på afstand gennem et vindue' – givetvis ubemærket udføres af alle vores informanter (Amin & Thrift 2002:18f).

40 'Bilen og det sociale liv – er vi på vej mod en post-car-future?'

41 Der har i denne gård, været længerevarende konflikter og debatter om, at lukke af for brugere, der ikke har en direkte tilknytning til boligerne.

Derfor har man for nyligt sat porte op, og lukket gården af. Dette skabte problemer da de forskellige boligforeninger har forskellige økonomiske midler og derfor forskellige behov. Dog, er det kun Hermanhus, af de ejendomme vi har fokuseret på, der er blandet ind i denne debat og problemløsning.

42 Dette øjeblikks fællesskab kan paralleliseres til det fællesskab teaterteoretikeren, Erika Fisher Lichte, taler om i form af "teatrale fællesskaber": "De findes mellem tilskuere eller mellem aktører og tilskuere i det tidsrum, en forestilling varer. Indimellem kun i korte øjeblikke indenfor forestillingen – og så er de forbi. Det er fordi, vi har en heterogen gruppe, som man ikke kan fastlægge ud fra fælles overbevisninger eller tro, hvorpå de traditionelle fællesskaber bygger." (www.kunstogkulturvidenskab.ku.dk/uploads/afart/afart23web.pdf 25.03.2010).

43 Her tænker på vi på de gentagne eksempler hvor borgergrupper er blevet dannet i opposition mod en given udvikling, hvor der har været trusler ect. Jørgensen (2008) beskæftiger sig udførligt med denne problematik.

44 Desværre mangler den første del af workshoppens anden del på vores lydoptagelser. Vi har derfor støttet os til de noter der blevet taget under-

vejs og de observationer, der blev gjort. Fx havde vi i forvejen fordelt roller, så en var ordstyrer, én styrede talerlisten, mens de to sidste skrev observationer og iagttagelser ned. En ikke helt optimal situation, men vi mener vi kan forsvare det, da vi siden har sammenstillet de forskellige observationer.

45 En konklusion og iagttagelse vi har gjort herud fra er til en anden gang at genoverveje hvem der skal med til en sådan workshop. Fx kunne det have været en fordel også at inviterer andre interessegrupper også som fx Teknisk Skole, for at gøre feltet bredere og mindske dem vs. os problematikken.

46 I interviewene var der et lignende tema omkring gårdrummene, hvor der især i Hermanhus har været stor debat om de porte der for nylig er sat op, og hvor vi mødte forskellige rettede holdninger til gården som henholdsvis lukket privat rum og et rum, hvor forskellige grupper kunne opholde sig. Et interessant tema som dog minder meget om overstående, hvorfor vi af plads hensyn har udeladt det.

47 "Walking affirms, suspects, tries out, transgresses, respects, ect. the trajectories it 'speaks'" (ibid.).

48 Det var jo meget hyggeligt under dagens omstændigheder (vi havde pyntet op i træerne og sat små flag i hundelortene så de kunne se hvor de skulle gå udenom hundenes efterladenskaber), det stod dog klart at beboerne ikke havde den store lyst til at bruge det grønne område bl.a. pga. alle disse hundelorte, overvågningen, osv..

49 Jf. Ifølge diskussionen om forskellen mellem de Certeau og Lefebvre, som Lilliendahl fører, er det hos de Certeau altså ikke et nyt rum der skabes, men i hvert fald en genforhandling af det

herskende rum.

50 Vedkommende her ønsker at fremstå som anonym og derfor henvises der ikke til afsenderen.

11. Litteraturliste

Bøger, artikler m.m.:

Addey, Peter (2009): "Mobility", Routledge, London.

Amin, Ash (2007): "Re-thinking the urban social" i "City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action" volume 11 issue 1.

Amin, Ash & Thrift, Nigel (2002): "Cities- remaining the urban", Blackwell Publishers Ltd.

Bitsch Olsen, Poul & Pedersen, Kaare (2004): "Problemorienteret Projektarbejde - en værktøjsbog", Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.

Bourdieu, Pierre & Loïc Wacquant (1996): "Refleksiv sociologi: Mål og midler", Hans Reitzel, København.

Bryman, Alan (2004): "Social Research Methods", Second Edition, Oxford University Press.

Buciek, Keld (1996): "Fra problem til metode", Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.

Christensen, Søren Møller og Mazanti, Birgitte (2009): "Byens rum" vol. 2.

de Certeau, Michel (1984): "The Practice of Everyday Life", University of California Press, Los Angeles.

Drewes Nielsen, Lise (2006): "The methods and implication of actionresearch" i "Action and interactive research – a Nordic approach" i Aagaard Nielsen, Kurt & Svensson, Lennart (2006), draft.

Drewes Nielsen, Lise (2009): "Bilen og det sociale liv - er vi på vej mod en 'post-car-future'?", Paper fremlagt ved Trafikdage Aalborg Universitet.

Drewes Nielsen, Lise & Bransholm Pedersen, Kirsten (2007): "Kvalitativ metode – fra metateori til markarbejde", Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.

Hansen, Frank og Simonsen, Kirsten (2004): "Geografiens videnskabsteori – en introducerende diskussion", 3. oplag 2007, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.

Healey, Patsy (2007): "Urban Complexity and Spatial Strategies – towards a relational planning for our times", Routledge, London.

Hviid Jacobsen, Michael (2002): "Quo Vadis, Grounded Theory? - en sociologisk tilstandsrapport over grounded theory og et forsøg på videreudvikling" i Hviid Jacobsen, Michael, Kristiansen, Søren & Prieur, Annick (red.) (2002): "Liv, Fortællinger, Tekst - strejftog i kvalitativ sociologi", Aalborg Universitetsforlag.

Kincheloe, Joe (2001): "Describing the Bricolage: Conceptualizing a New Rigor" i "Qualitative Research" vol. 679-690 dec. 2001.

Kvale, Steiner 1997: "InterView. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview", Hans Reitzels Forlag, København.

Lefebvre, Henri (2004): "Rhythm analysis: space, time and everydaylife", Continuum oprindeligt fra 1992.

Lilliendahl Larsen, Jan (2007): "Politisk Urbanitet, projekter, planer, protester og Supertanker på Krøyers Plads", Ph.d.-afhandling, Institut for Miljø, Samfund og Rumlig Forandring, MOSPUS, Roskilde Universitetscenter.

Læssøe, Jeppe (2007): "Participation and Sustainable Development: The Post-ecologist Transformation of Citizen Involvement in Denmark", *Environmental Politics*, Vol. 16, No 2 april.

Massey, Doreen (1984): "Geography Matters" i Healey, Patsy (2007): "Urban Complexity and Spatial Strategies – towards a relational planning for our times", Routledge, London.

Massey, Doreen (1994): "A global sense of place" oprindeligt udgivet i: "Marxism Today", June 1991.

Massey, Doreen (2005): "For space", London, Sage.
Mazanti, Birgitte (2005): "Det selvvalgte fællesskab – det kvalificerede naboskab", Centre For Strategic Urban Research, working paper.

Nielsen, Kurt Aagaard & Nielsen, Birger Steen (2007): "Planlægning og selvforvaltning i et aktionsforskningsperspektiv" i Jensen, Anne; Andersen, John; Hansen, Ole Erik & Nielsen, Kurt Aagaard (red.) (2007): "Planlægning i teori og praksis – et tværfagligt perspektiv", Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.

Nielsen, Tom (2007): "Formløs i den moderne bys overskudslandskaber", Forfatterens og Arkitektskolens Forlag.

Pinder, David (2004): "Inventing New Games: Unitary Urbanism and the politics of space", i Lees, L. (ed.) (2004): "The Emancipatory City?", Sage, London.

Pinder, David (2005): 'Visions of the City', Edinburgh University Press Ltd. Edinburgh.

Pløger John (2004): "Senmoderne byliv – byen som levet og forestillet" i "Den mangfoldige by", Statens Byggeforskningsinstitut (SBI), Hørsholm.

Rendtorff, Jacob Dahl (2004): "Fænomenologi" i Fuglsang, Lars & Olsen, Poul Bitsch (red.) (2004): "Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne", 2.udgave, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.

Sehested, Karina (2003): "Bypolitik mellem hierarki og netværk", Akademisk Forlag A/S.

Sennett, Richard (2005): "Capitalism and the City: Globalization, Flexibility, an Indifference" i Kazepov, Yuri (2005) "Cities of Europe –changing contexts, local arrangements, and the challenge to urban cohesion", Blackwell Publishing Ltd.

Sennett, Richard (2008): "Et samfund hvor man ser hinanden" i "Det fremmede i det kendte" i Byens Rum 1.

Simmel, Georg (1903): "Metropolis and Mental Life" i Simonsen, (Kirsten 2005): "Byens mange ansigter - konstruktion af byen i praksis og fortælling", Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.

Simonsen, Kirsten (2005): "Byens mange ansigter - konstruktion af byen i praksis og fortælling",

Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.

Simonsen, Kirsten (2007): "Rum, tid og moderne byliv" i Jensen, Anne; Andersen, John; Hansen, Ole

Erik & Nielsen, Kurt Aagaard (red.) (2007): "Planlægning i teori og praksis – et tværfagligt perspektiv", Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.

Zahavi, Dan (2003): "Fænomenologi" i Fuglsang,

L. & Bitsch Olsen, P. (2005): "Videnskabsteori, på tværs af fagkulturer og paradigmer, i samfundsvidenskaberne", Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.

Zahavi, Dan (2006): "Edmund Husserl - hvordan verden træder frem" i Thau, Carsten (red.) (2003): "Filosofi & Arkitektur", Kunstakademiet's Arkitektskole.

Sekundær litteratur:

Agger, Annika (2004): "Demokrati og deltagelse - et borgerperspektiv for kvarterløft", Ph.D.-afhandling, Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitetcenter og Statens Byggeforskningsinstitut.

Bridge, Gary (2005): "Reason in the city of difference", Routledge, London.

Elden, Stuart (2004): "Rhythm analysis: An Introduction" i "Rhythm analysis: space, time and everydaylife" af Lefebvre, Henri, Continuum oprindeligt fra 1992.

Frandsen, Martin og Jensen, Anne (2008): "Aftagerundersøgelse - et nyt planlægningsfag på RUC?"

research paper 2/08, institut for Miljø, Samfund og Rumlig Forandring, ENSPAC, Roskilde Universitetscenter.

Freudendal-Pedersen, Malene (2007): "Mellem frihed og ufrihed - strukturelle fortællinger om mobilitet i hverdagslivet" Ph.d.-afhandling, Institut for Miljø, Samfund og Rumlig Forandring, MOSPUS, Roskilde Universitetscenter.

Glaser, Barney G. & Strauss, Anselm L. (1967): "The discovery of Grounded Theory: strategies for qualitative research" Aldine de Gruyter.

Gould, Peter & White, Rodney (1986): "Mental Maps", Second Edition, Routledge, New York.

Jørgensen, Anja (2008): "Lokale fællesskaber i den senmoderne by", DANSK SOCIOLOGI Nr. 3/19, årg. 2008.

Koefoed, Lasse og Simonsen, Kirsten (2010): "Den fremmede", byen og Nationen", Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.

Lefebvre, Henri i Amin, Ash & Thrift, Nigel (2002): 'Cities- remaining the urban', Blackwell Publishers Ltd.

Lewin, Kurt i Jensen, Anne; Andersen, John; Hansen, Ole Erik & Nielsen, Kurt Aagaard (red.) (2007): "Planlægning i teori og praksis – et tværfagligt perspektiv", Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg. Marling, Gitte (red.) (2004): "Songlines – hverdagslivets rum i byen" i "Urban Landscape – Byrum, Livsstil, Forbrug", Aalborg University Press.

Pollock, Friedrich (1955): "Gruppenexperiment – ein Studienbericht" i Buciek, Keld (1996): "Fra problem til metode", Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.

Ricoeur, Paul (1984): "Time and Narrative" vol. 1. i Simonsen, Kirsten (2005): "Byens mange ansigter - konstruktion af byen i praksis og fortælling", Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.

Sennett, Richard (1978): "The Fall Of Public Man", Penguin Books. London.

Thomsen, Søren Ulrik (2009): "Parcelhuskvarter på Højkant" i "Repremiere i mit indre mørke - Essays", Forlaget Vindrose, Valby.

Turéll, Dan (1976): "Storbytriologien", Borgens Forlag, Valby.

Turner, Victor (1974): "Social Dramas and Ritual Metaphors" i "Dramas, Fields, and Metaphors: Symbolic Action in Human Society", Cornell University Press.

Urry, John (2007): "Sociology beyond Societies - Mobilities for the Twenty-first Century", Routledge, London & New York.

Rapporter og websites

By og Byg (<http://www.sbi.dk/byudvikling/bypolitik/den-fragmentariske-by-og-det-gode-byliv/felles-skaber-i-boligomrader-er-et-urealistisk-ideal>).
www.kunstogkulturvidenskab.ku.dk/uploads/afart/afart23web.pdf.